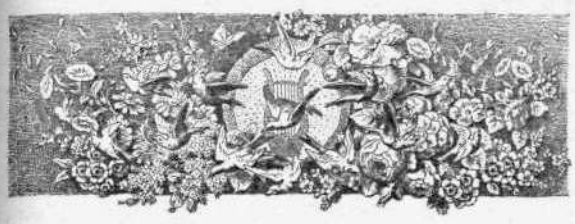

ΜΕΛΑΧΡΙΝΟΥΛΑ

Μικρὴ μελαχρινοῦλα,
Εἶσ' ἔμορφη πολύ,
Γλυκειὰ σὰν τὶ μοσκοῦλα,
Σὰν γιοῦλι ντροπαλή.

—

Ἔχεις καὶ κᾶτι μάτια
Πολύ, πολὺ γλυκά,
Σὰν σ' τ' οὐρανοῦ τὰ πλάτια
Δυὸ ἀστέρια μαγικά.

—

Μυρτοῦλα μου ἀνθισμένη,
Μ' ἀθάνατο νερὸ
Λὲς κ' εἶσαι ἀναστημένη
Σὲ ρέμα καθαρό.

—

Στὸ βλέμμα σου ὅ τι πέφτει
Μένει σ' αὐτὸ μαζὶ
Ὅπως μὲς τὸν καθρέφτη
Κάθε μορφὴ ἀναζῇ.

—

Ὅ τι θωρεῖς ἐμπρός σου
Ἀστράφτει ἀπὸ χαρά.
Κι' ὅτι δὲν θὲς δικό σου
Κρυφά σου λαχταρᾷ.

—

Εἶσαι γεμάτη χάρι
Σὰν πιάνεις τὸ κλουβὶ
Καὶ δίνεις 'ς τὸ κανάρι
Καναβουριοῦ λουβί.

—

Κι' ἀνοίγεις τὴν πορτοῦλα
Καὶ τοῦ κρυφομιλεῖς,
Ἢ γέρνεις σ' τὶ μυτοῦλα
Καὶ τὸ γλυκοφιλεῖς.

—

Εἶσαι γεμάτη δρόσο
Ἀνθὸ καὶ μυρωδιά·
Νᾶξερες πόσο ἄχ! πόσο
Τρέμει γιὰ σὲ ἡ καρδιά.

—

Μιὰ μάγισσα ὁωτοῦσα
Καὶ μοῦπε μιὰ φορὰ :
«Γιὰ μιὰ σταροχρωμοῦσα
Θὰ χάσῃς τὶ χαρά».

—

Τώρα ποῦ συλλογιοῦμαι
Τὸ βρίσκω ἀληθινό·
Τὶ μάγισσα θυμοῦμαι
Κι' ὅλο γιὰ σὲ πονῶ.

Γ. Ι. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ[1]

«Οἱ σύγχρονοί μου, λέγει Γάλλος ἀρχαιολόγος, μελετῶν τὸν μυκηναῖον πολιτισμόν, ὑπέστησαν παραδόξους ἐκπλήξεις. Ἐπέβησαν τῶν πρώτων ἁμαξῶν, αἵτινες διέτρεξαν τὰς σιδηροδρομικὰς τροχιάς· ἀπέστειλαν τὰ πρῶτα τηλεγραφήματα, τὰ ἀποπτάντα ἐπὶ τῶν μεταλλίνων συρμάτων· ἤκουσαν πρῶτοι ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ αὐτῶν τὸν ἀποτρόπαιον κώδωνα τοῦ τηλεφώνου». Καὶ ὅμως αἱ ἐκπλήξεις αὗται τῶν ὁποίων παριστάμεθα μάρτυρες καθ' ἑκάστην καὶ τὰς ὁποίας παρασκευάζει ἡμῖν ἡ χειραφετηθεῖσα Ἐπιστήμη, ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν ἐργαστηρίων αὐτῆς, ὅπου ἐν καρτερικῇ αὐταπαρνησίᾳ καταναλίσκουσι τὴν ζωὴν αὐτῶν οἱ μεγάλοι αὐτῆς ἐργάται, αἱ ἐκπλήξεις αὗται, πρὸ τῶν ὁποίων θαυμάζον χειροκροτεῖ τὸ μέγα δημόσιον τοῦ λήγοντος αἰῶνος, δὲν ἀποτελοῦσι οὐδὲ τὸ μυριοστὸν τῶν ἐκπλήξεων, τὰς ὁποίας ὑφίσταται ὁ σορός, ὁ παρακολουθῶν ὅλον τὸ μεγαλοπρεπὲς πανόραμα τῶν ἀποκαλύψεων τῆς ἐπιστήμης, ὅσαι, ἂν δὲν περιεβλήθησαν ἀκόμη τὸ ἔνδυμα τῶν τεχνικῶν ἢ κοινωνικῶν αὐτῶν ἐφαρμογῶν, ἐὰν δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν ἔτι ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, εἴτε ἵνα καταστήσωσι λαμπροτέραν τῆς ζωῆς τὴν εἰκόνα, εἴτε διὰ νὰ ποσείσωσιν ἀπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ μας τὴν ἐριννὺν τῆς νόσου, εἴτε διὰ νὰ δώσωσι περισσότερον φῶς εἰς τὴν εὐτυχίαν καὶ νὰ καταστείλωσι τὸ κράτος τῆς συμφορᾶς — διασκεδάζουσι ὅμως ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ τὸ κράτος τῶν ἀτελῶν ἡμῶν συλλήψεων καὶ ἐννοιῶν, ἀποκαλύπτουσι κόσμους νέους καὶ παρασκευάζουσιν ἴσως διὰ τοὺς εὐτυχεῖς ἐπιγόνους ἐκπλήξεις πολλῷ ὑπερτέρας καὶ θαυμασιωτέρας ἐκείνων, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ὁ λήγων αἰών. Εἶνε τῇ ἀληθείᾳ ἀξιοθαύμαστος ἡ ἐργασία ἡ ἐπιτελουμένη σήμερον ἀνὰ τὸν πολιτισθέντα κόσμον καθ' ὅλον τὸ ἀπέραντον κράτος τοῦ ἐπιστητοῦ. Ἡ ἐπιστήμη χειραφετηθεῖσα τῶν προλήψεων, ἀποπτύσασα τὰς ἐκ τῶν προτέρων θεωρίας, μεθ' ὅλης τῆς κενολόγου σειρᾶς συστημάτων παρακωλυόντων τὴν σκέψιν καὶ τὴν ζήτησιν, ἐξετάθη πανταχοῦ. Οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ φυσιοδίφαι, οἱ μελετῶντες τέως ἀπὸ σημείων διαφόρων καὶ ἀντιθέτων πολλάκις τὰ φαινόμενα τοῦ περιβάλλοντος καὶ τοῦ ἐνδιαθέτου κόσμου, δίδουσι τὰς χεῖρας σήμερον εἰς κοινὴν συνεργασίαν καὶ ἀπὸ ταύτης τροποποιεῖται ἄρδην ὅλον τὸ ἐπιστημονικὸν ὑλικὸν τοῦ παρελθόντος καὶ τελεῖται ζύμωσις, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐνῷ νέοι θαλοὶ ἐπιστημῶν ἀναβλαστάνουσι καθ' ἑκάστην, ἄλλοι κλάδοι διεστῶτες μέχρι τοῦδε θεωρούμενοι συγχωνεύονται καὶ ἐνῷ ἡ μέθοδος τῆς ἐρεύνης ἁπλοποιεῖται καὶ ἡ ἐργασία διανέμεται, δημιουργεῖται ὅμως τὸ ἐπιστημονικὸν οἰκοδόμημα τοῦ μέλλοντος πάγκαλον καὶ ἁρμονικόν.

Ἐπιτρέψατέ μοι, προτοῦ ἀποπειραθῶ νὰ παρουσιάσω πρὸς ὑμᾶς τὸ ἀτελὲς διάγραμμα ἐπιστήμης νεωτάτης — τῆς Φυσιολογικῆς Ψυχολογίας — νὰ ὑπεραπολογηθῶ αὐτῆς κατὰ τῶν προ-

[1] Διάλεξις γενομένη ἐν τῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῷ».

λήψεων, αἵτινες ἐν πολλοῖς κρατοῦσι ψυχρὸν καὶ ἐπτοημένον τὸν κόσμον ἀπέναντι τῶν τάσεων τοῦ νεωτέρου πνεύματος. Ὅσοι τῆς ζωῆς τῆς πολυταράχου καὶ πικρᾶς, τῶν καθημερινῶν συμβάντων καὶ μεριμνῶν τὴν ἀνίαν, ἀρέσκονται νὰ σβύνωσι εἰς τῆς ὀνειροπολήσεως τοὺς ῥοδίνους κόσμους, εἰς τῶν αἰσθημάτων τὴν αἰθερίαν μέθην, εἰς τῶν ῥεμβασμῶν τὴν πρᾷον ἀτμόσφαιραν, εἰς τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης τὰς μαγικὰς ὀπτασίας, ἀτενίζουσι μετ' ἀποστροφῆς τὴν ἐπιστήμην ἐπιβάλλουσαν τὴν ψυχρὰν τῆς ἐρεύνης χεῖρα μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἀδύτων τοῦ ψυχικοῦ των κόσμου. Τὰ νεφελώδη τοῦ ἰδεώδους παλάτια φαντάζονται καταρρέοντα ὑπὸ τὴν βίαν τῶν νέων ἰδεῶν καὶ τὸν μυστηριώδη κόσμον τῶν ὀνείρων διασκεδαζόμενον πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν καινῶν δαιμονίων. Ἐπιτρέψατε νὰ ὑπεραπολογηθῶ τῶν νέων ἰδεῶν. Ὅ,τι μέχρι σήμερον ἐλίκνισε, ἔτερψε, συνεκίνησε τὸν ἄνθρωπον, ὅ,τι ἐνέπνευσε τὴν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην, ὅ,τι ἐβύθισεν ἡμᾶς εἰς τὴν μεθυστικὴν δίνην τῶν συγκινήσεων, ποτισμένην μὲ δάκρυα εἴτε λαμπρομένην ἀπὸ τοῦ γέλωτος τὴν ἀστραπήν, δὲν εἶνε ὄναρ σκιᾶς τὸ ὁποῖον ἀπειλεῖ νὰ σαρώσῃ ἡ πνοὴ τῆς ἐπιστήμης. Ὅλος αὐτὸς ὁ μαγικὸς κόσμος ὁ ἀνελισσόμενος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀπὸ τῆς ἀσυλλήπτου ἀρχῆς τοῦ κόσμου, ὁ ἀποτυπωθεὶς εἰς μορφὰς θαυμασίας ὑπὸ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης εἶνε αἰώνιος διότι εἶνε πραγματικός. Οὐδεμία πνοὴ δύναται νὰ σκεδάσῃ αὐτὸν ὑπεράνω ἡμῶν διότι δὲν εἶνε κόσμος ξένος τῆς ὑλικῆς ἡμῶν ὑποστάσεως, ἀλλ' ἀποτελεῖ τὴν ὡραιοτέραν αὐτῆς ἐκδήλωσιν. Αὐτὸς ὁ ἀκτινοβόλος ἐσωτερικὸς κόσμος συναποτελεῖ τὴν ψυχικήν μας ὀντότητα καὶ συναποσβέννυται μόνον μεθ' ἡμῶν. Ἡ ψυχρὰ ἐπιστήμη τῆς ἐρεύνης καὶ τοῦ πειράματος, ἥτις ἀνατέμνει τοὺς ἱστοὺς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἥτις ἐξετάζει τὴν ἀδιόρατον ὑφὴν τῶν ὀργάνων ἡμῶν διὰ τοῦ μικροσκοπίου, αὐτὴ διερευνᾷ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς ἀπὸ τῶν στοιχειωδεστέρων ὀργανικῶν λειτουργιῶν μέχρι τῆς σφαίρας τῆς νοήσεως καὶ τῶν αἰσθημάτων. Τὰ πάντα ἐρευνᾷ καὶ οὐδὲν ἀπορρίπτει, οὐδὲν περιφρονεῖ. Μελετῶσα τὰ θαυμάσια τῶν ψυχικῶν καταστάσεων, ἃς ἐπὶ μακρὸν ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ ἀγύρται καὶ περιεφρόνησαν οἱ σχολαστικοί, ἀπεκάλυψε τὸ μυστήριον τῶν ὑπνωτιστικῶν καταστάσεων, δημιουργήσασα οὕτω πειραματικὴν ψυχολογίαν καὶ σήμερον ἔτι πρὸ τῶν ἀπιστεύτων καὶ παραδόξων φαινομένων τῆς τηλεπαθείας καὶ τηλαισθήσεως, ἐγκύπτει ἐπὶ τοῦ πανταχόθεν συγκομιζομένου ὑλικοῦ τῶν παρατηρήσεων, ἵν' ἀποκαλύψῃ ἴσως εἰς τὸ μέλλον τίς οἶδε τίνας νέας ψυχικὰς καταστάσεις. Ἀλλ' ἐὰν ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη καὶ ἡ νεωτέρα φιλοσοφία δὲν ἀπειλεῖ ἀνατροπήν τινα ἐν τῷ κράτει τῶν ψυχικῶν διαθέσεων, αἵτινες ὑπῆρξαν μέχρι σήμερον τὰ ἐρασμιώτερα θέλκητρα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἐξ ἴσου δὲν ἀπειλεῖ νὰ διαταράξῃ τὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα, οὐδὲ νὰ κλονίσῃ τοὺς ὅρους τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, ἀπὸ τῶν ὁποίων ὡς εὐώδης λιβανωτὸς ἀναθυμιᾶται ὁ κόσμος τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν, ὅσαι ὑπῆρξαν τὸ ἀβρότερον ἄνθος τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Ἡ κοινωνικὴ ἐπιστήμη, ἡ ἱστορία, ἡ παιδαγωγία, ἡ ἠθικὴ ἀνοικοδομοῦνται ἐπὶ νέων βάσεων, ἀλλ' αἱ βάσεις αὗται εἶνε γρανιτικαί, καὶ πρὸ τῶν ἀνησύχων ὀμμάτων τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ καλλιτέχνου ἀναπετάννυνται νέοι ὁρίζοντες, ἀλλ' ἐπίσης ἀκτινοβόλοι καὶ ἐπίσης ἄπειροι.

Ἀλλ' ἵνα περιστῇ ἡ σημερινὴ ἐπιστήμη μέχρι τοῦ σημείου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐλευθέρα προκαταλήψεων μελετᾷ τὴν φύσιν καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἐπετέλεσε μακροχρόνιον πάλην κατὰ λεγεῶνος ὅλης προλήψεων. Ἀπὸ τριακοσίων ἤδη ἐτῶν μίαν πρὸς μίαν καταρρίπτει τὰς προλήψεις ταύτας. Αἱ πεπλανημέναι περὶ τῆς ὕλης δοξασίαι καὶ ἡ στοιχειώδης καὶ ἐσφαλμένη ἀντίληψις τῶν σχέσεων αὐτῆς, ἐδημιούργησαν ἐννοίας ἀσυντάκτους αἵτινες ἐπὶ μακρὸν ἐκράτησαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Μέχρι τῶν ἀρχῶν ἔτι τοῦ παρόντος αἰῶνος ἡ θεωρία τῆς ζωϊκῆς δυνάμεως ἐκράτει τῆς φυσιολογίας καὶ ἀνεζητεῖτο εἰς μυστηριώδη πηγὴν ἡ δύναμις ἡ κινοῦσα τὰ ὄργανα ἡμῶν, μέχρις οὗ διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Bichat, τοῦ Magendie καὶ τοῦ Claude Bernard ἀπεδείχθη ἡ φυσικοχημικὴ φύσις τῶν στοιχειωδῶν τούτων λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅτε ἐκράτει ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία, λέγει ὁ πρὸ μικροῦ ἀποθανὼν Γάλλος φιλόσοφος Ἱππόλυτος Ταίν, ὑπὸ τὰ γεγονότα ἐφαντάζοντο πληθὺν χιμαιρικῶν ὀντοτήτων, οἷα ἡ ζωϊκὴ δύναμις, ἡ βλαστικὴ ψυχή, ἡ πλαστικὴ δύναμις, παραγόντων πάντων τούτων διακεκριμένων τῆς ὕλης, συνδεδεμένων ὅμως μετ' αὐτῆς καὶ ἀναποδράστων διὰ τὰς μεταμορφώσεις της. Σήμερον οἱ σοφοὶ ὁμιλοῦντες περὶ δυνάμεων φυσιολογικῶν, φυσικῶν, χημικῶν ἢ μηχανικῶν, ἀναγνωρίζουσιν ὑπὸ τὸν ὅρον: δύναμις ἰδιότητας καὶ σχέσεις τῆς ὕλης καὶ δὲν δημιουργοῦσι ῥηματικὰς ἢ φραστικὰς ὀντότητας ἀνεξαρτήτους αὐτῆς.

Εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν αὐτὴν ἀκριβῶς τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἀπὸ τοῦ κενοῦ καὶ δεσποτικοῦ κράτους τῶν χιμαιρικῶν αὐτῶν ἐννοιῶν ὀφείλει τὴν γένεσίν της ἡ νεωτέρα Ψυχολογία. Ἡ Φυσιολογικὴ Ψυχολογία ἢ Πειραματικὴ Ψυχολογία, κατ' ἄλλον γενικώτερον ὅρον, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅρου, εἶνε κρᾶμα δύο διακεκριμένων βιολογικῶν κλάδων, οἵτινες ἐπὶ μακρὸν ἐβάδισαν πρὸς ἀντιθέτους διευθύνσεις, τῆς Φυσιολογίας καὶ τῆς Ψυχολογίας. Ἡ ἀνθρωπίνη ὀντότης ἐμελετᾶτο διεσταλμένη ὅλως τοῦ φυσιολογικοῦ ἀτόμου. Αἱ λειτουργίαι τοῦ ὀργανισμοῦ ἡμῶν καὶ ἡ σπουδὴ τοῦ μηχανισμοῦ αὐτῶν, περὶ τὴν ὁποίαν διέτριβεν ἡ Φυσιολογία ἐθεωρήθησαν παντάπασιν ἀνεξάρτητοι τῶν ὑψηλοτέρων ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ οὐδεμίαν σχέσιν δυνάμεναι νὰ ἔχωσι ὡς πρὸς τὴν μελέτην τῶν φαινομένων αὐτῶν. Οὕτω δὲ δύο ἐπιστῆμαι, ἐνασχολούμεναι περὶ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον, τὴν ἰδιαιτέραν σπουδὴν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, διέδραμον ὁδοὺς διαφόρους ἐπὶ αἰῶνας, ἡ μὲν ἐξετάζουσα τὰ βιολογικὰ φαινόμενα, ὅπως προσπίπτουσι ταῦτα εἰς τὰ αἰσθητήρια ἡμῶν, ἡ δὲ ζητοῦσα νὰ ἑρμηνεύσῃ διὰ τῆς συνειδήσεως μόνον τὸν σύνδεσμον τῶν γεγονότων

ἅτινα παρουσιάζει ἡ ἐσωτερικὴ ἐπισκόπησις. Ὅσον ἐν τούτοις διάφορος φαίνεται, λέγει ὁ Wundt ἡ ἐσωτερικὴ οὕτως εἰπεῖν ζωὴ ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς, ἡ μὲν ἐφάπτεται τῆς δὲ κατὰ τὰ πλεῖστα αὐτῶν σημεῖα, διότι ἡ μὲν ἐσωτερικὴ πεῖρα ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν παραγόντων, αἱ δὲ ἐσωτερικαὶ ἡμῶν καταστάσεις ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς ἀνελίξεως τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων. Ἐκ τούτου ἐπήγασεν ἡ ἀνάγκη τῆς προσεγγίσεως τῶν δύο τούτων ἐπισήμων κλάδων τῆς βιολογίας, ἀπὸ τῆς προσεγγίσεως δὲ ταύτης τὸ σύνολον τῶν βιολογικῶν φαινομένων ἅτινα παρουσιάζει ὁ ἄνθρωπος διαφωτίζεται καθ' ἑκάστην. Ἡ Φυσιολογικὴ Ψυχολογία εἶνε ἐπιστήμη νεωτάτη. Αἱ σπουδαιότεραι καὶ συστηματικώτεραι ἐπ' αὐτῆς ἐργασίαι ἐγένοντο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ. Σύγχρονος δὲ φιλόσοφος, ὁ Γερμανὸς Wundt εἶνε ὁ εὐρύτερον ἐκπροσωπῶν διὰ σειρᾶς ὅλης συστηματικῶν ἐργασιῶν τὴν νεωτέραν ψυχολογίαν. Ἀλλὰ σήμερον ἐξ ὅλων τῶν μεγάλων ἐπιστημονικῶν κέντρων ἐργασία πολυμερὴς συνεισφέρει διὰ σορῶν μονογραφιῶν τὰ πορίσματα αὐτῆς, πρὸς ἀνοικοδομὴν τοῦ εὐρυτάτου τούτου ἐπιστημονικοῦ κλάδου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπίδρασις καταφαίνεται καθ' ἑκάστην ἐναργῆς ἐφ' ὅλων τῶν κλάδων τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας. Οὐχ ἧττον ἐὰν ἀνατρέξωμεν καὶ εἰς τὴν παλαιοτέραν φιλοσοφίαν βλέπομεν παρά τισι τῶν φιλοσόφων ὑπαυγάζουσαν τὴν ἰδέαν τῆς προσεγγίσεως τῆς Ψυχολογίας πρὸς τὴν Φυσιολογίαν. «Ἡ Ψυχολογία τοῦ Καρτεσίου, λέγει ὁ A. Fouillée ἐν νεωτάτῃ αὐτοῦ μελέτῃ περὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν τοῦ φιλοσόφου τούτου, εἶνε αὐτὴ ἡ Φυσιολογικὴ Ψυχολογία τῶν χρόνων ἡμῶν, τῆς ὁποίας δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν ὡς θεμελιωτήν. Ὁ Καρτέσιος δὲν δύναται νὰ νοήσῃ ψυχολογίαν αὐτοτελῆ, ἀνεξάρτητον ἀφ' ἑνὸς τῆς μεταφυσικῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς φυσιολογίας. Τὰ φαινόμενα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶνε συγχρόνως σειρὰ σκέψεων καὶ σειρὰ κινήσεων»[1]. Μεθ' ὅλας ἐν τούτοις τὰς γενομένας τελευταῖον ἐργασίας ἡ Φυσιολογικὴ Ψυχολογία δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εὑρίσκεται ἔτι ἐν τῇ γενέσει της. Αἱ ἀνατομο-φυσιολογικαὶ αὐτῆς βάσεις δὲν ἔχουσιν ἔτι ἀρκούντως μελετηθῆ καὶ ἡ μέθοδος τῆς ψυχολογικῆς ἐρεύνης εἶνε εἰσέτι ἀτελής. Ἡ φυσιολογία τῶν νευρικῶν ἡμῶν κέντρων, ἅτινα εἰσὶν ἡ ἕδρα τῶν ψυχολογικῶν φαινομένων εἶνε ἐν πολλοῖς ἔτι σκοτεινή, ἡ δὲ συνείδησις, τὸ κυριώτατον ἡμῶν ὄργανον εἰς τὰς ἐνδιαθέτους ζητήσεις, δὲν ἐπαρκεῖ συνήθως, ὡς δὲν ἐπαρκεῖ ὁ γυμνὸς ὀφθαλμὸς εἰς τὰς ἐρεύνας τῆς ὀπτικῆς. Τὸ ἀρθόνως ὅμως συγκομιζόμενον ὑλικὸν ἀπὸ τῶν φυσιολογικῶν ἐργαστηρίων ἀφ' ἑνός, ἀπὸ τῆς κλίνης τῶν φρενοπαθῶν ἀφ' ἑτέρου καὶ ἀπὸ τῆς μελέτης τῶν ὑπνωτιστικῶν καταστάσεων, ἀνυψοῦσι καθ' ἑκάστην καὶ τὴν σύγχρονον ψυχολογίαν εἰς τὴν παράλληλον τῶν ἄλλων πειραματικῶν ἐπιστημῶν. Ὁ Γάλλος ἰατρὸς Ferré, ἐμβριθὴς φυσιολόγος καὶ δεξιὸς πειραματιστὴς παρουσιάζει ἡμῖν σειρὰν σχετικῶν παρατηρήσεων, ἀνακοινωθεισῶν εἰς τὴν Βιολογικὴν Ἑταιρίαν τῶν Παρισίων, δι' ὧν ἐξηκρίβωσε καὶ ὑπελόγισε πλεῖστα φαινόμενα τῆς ψυχομηχανικῆς. Αἱ ἐργασίαι αὗται παρουσιάζουσι προσφυεστάτας μεθόδους διὰ τῶν ὁποίων πλεῖσται ψυχικαὶ ἐκδηλώσεις ὑποβάλλονται εἰς τὴν βάσανον τοῦ πειράματος καὶ τῆς καταμετρήσεως. Πλεῖσται τοιαῦται παρατηρήσεις δημοσιεύονται καθ' ἑκάστην εἰς τὰ εἰδικὰ δημοσιογραφικὰ ὄργανα, αἵτινες ὁσημέραι διαφωτίζουσι τὰς σκοτεινὰς σφαίρας τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν κόσμου, περὶ τοῦ ὁποίου ἀτελεῖς ἢ πεπλανημέναι εἶνε ἀκόμη αἱ συλλήψεις ἡμῶν, αἱ μορφούμεναι διὰ τῆς συνειδήσεως, ἥτις δὲν εἶνε πάντοτε ἀσφαλὴς σύμβουλος. Ἐὰν ἐπιστῆμαι, ὡς ἡ ψυχολογία, δὲ νὰπέκτησαν ἔτι τὴν δέουσαν ἀκρίβειαν, τοῦτο ὀφείλεται προφανῶς, κατὰ τὸν Bain, εἰς τὴν ἀτέλειαν τῶν ποσοτικῶν προσδιορισμῶν. Ἄνευ ποσοτικοῦ προσδιορισμοῦ ἐλλείπει ἡ μαθηματικὴ ἀκρίβεια, ἡ ἀκρίβεια τῶν ἀριθμῶν. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἀτέλειαν ταύτην ἐν τῇ μεθόδῳ τῆς ψυχολογικῆς ἐρεύνης κατανικᾷ ὁσημέραι τὸ νεώτερον πνεῦμα. Ἡ παρατήρησις ὅτι οἱ περιφερικοὶ ἐρεθισμοὶ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα τὰ ἀπορρέοντα ἐξ αὐτῶν συνοδεύονται ὑπὸ κινητικῶν ἐκδηλώσεων προήγαγε τοὺς φυσιολόγους εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν στάθμισιν τῶν κινήσεων τούτων. Εὐρὺς ὁρίζων πειραματισμοῦ ἀναπετάννυται ἐντεῦθεν, ὅστις θέτει τὰς βάσεις τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας τοῦ μέλλοντος.

Αἱ ἐμβριθέστεραι πειραματικαὶ ἐργασίαι τοῦ εἴδους τούτου παρουσιάσθησαν εἰς τὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη συγκροτηθέντα ψυχολογικὰ συνέδρια, ὧν τὸ μὲν πρῶτον συνῆλθεν ἐν Παρισίοις τῷ 1889, τὸ δὲ τελευταῖον ἐν Λονδίνῳ κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1892. Αἱ ἐργασίαι αὗται προῆλθον ἀπὸ τῶν εἰδικῶν ἐργαστηρίων τῆς Φυσιολογικῆς Ψυχολογίας, ὁποῖα καθ' ἡμέραν ἱδρύονται καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀμερικήν. Ὁ μεγαλείτερος ἀριθμὸς τῶν εἰς τὸ τελευταῖον συνέδριον τοῦ Λονδίνου γενομένων ἀνακοινώσεων δύναται νὰ περιληφθῇ ὑπὸ τὸν κοινὸν τίτλον: Ψυχολογία τοῦ Ἐργαστηρίου. Τὰ πρῶτα τῶν ἐργαστηρίων τούτων ἱδρύθησαν ἐν Γερμανίᾳ τῇ εἰσηγήσει τοῦ Wundt. Πλεῖστοι μαθηταί του ἵδρυσαν τοιαῦτα ἐν Γοτίγγῃ, Φριβούργῳ καὶ Βόννῃ. Ἐν Βερολίνῳ ὑπάρχει τοιοῦτον διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Ebbinghans. Ἡ Ἰταλία ἐπίσης κατέχει πλεῖστα πρὸς τοῖς ὁποίοις καὶ τὸ πρωτοτυπώτατον Ψυχολογικὸν Μουσεῖον τοῦ καθηγητοῦ Mantegazza. Ἀλλ' ὁ μεγαλείτερος αὐτῶν ἀριθμὸς ἀπαντᾷ ἐν Ἀμερικῇ, ὅπου ἀριθμοῦνται περὶ τὰ εἴκοσιν. Ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις τούτοις γίνονται παραδόσεις, εἰδικὰ δὲ ὄργανα παραδίδονται τοῖς σπουδασταῖς πρὸς πρωτοτύπους ἐρεύνας. Οὐχ ἧττον πλεῖστοι Ἀμερικανοὶ φοιτῶσιν εἰς τὰ ἐν Γερμανίᾳ ἐργαστήρια, ὅπου τὸ κράτος δὲν φείδεται δαπανῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐρευνῶν τούτων καὶ ὅπου τὸ μάθημα διδάσκεται ἀπὸ τῶν πανεπιστημιακῶν ἑδρῶν καὶ ἀπαιτεῖται αὐστηρῶς κατὰ τὰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις. Καταρανὴς εἶνε ἡ χρησιμότης τῶν ἐργαστηρίων τοῦ εἴδους τούτου, ἐν τοῖς ὁποίοις παρέχονται πάντα τὰ πολυσύνθετα ὄργανα πρὸς ἀκριβῆ παρατήρησιν καὶ

[1] Revue de Deux Mondes—15 Janvier 1893.

στάθμισιν τῶν ψυχολογικῶν φαινομένων. Ἡ γνώμη τοῦ Καντίου ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν διαφεύγουσι τὴν καταμέτρησιν, ἀποδεικνύεται ἀστήρικτος. Τὰ ἁπλούστερα φαινόμενα τῆς αἰσθήσεως κατεμετρήθησαν τὸ πρῶτον ἐν τοῖς ψυχολογικοῖς ἐργαστηρίοις (ψυχομετρία). Οὕτω δὲν ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ λέγωμεν σήμερον ὅτι ἡ σκέψις ἔχει τὴν ταχύτητα τῆς ἀστραπῆς, ἐνῷ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν μετ' ἀκριβείας ὅτι ἔχει τὴν ταχύτητα ἁμαξοστοιχίας ταχείας ἢ τῆς πτήσεως ἀετοῦ. Πρὸς τοιούτους προσδιορισμοὺς ἐννοεῖται ὅτι ἀπαιτοῦνται χρονόμετρα μεγίστης ἀκριβείας, δεικνύοντα τὸ ἓν ἑκατοστὸν τοῦ δευτερολέπτου. Ὁ ἠλεκτρισμὸς ἐπίσης, γράφει ὁ Buccalla, εἶνε ἀναγκαιότατος πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ταχύτητος τῆς σκέψεως, ὅσον τὸ μικροσκόπιον πρὸς γνῶσιν τῆς ὑφῆς τοῦ ζῶντος κυττάρου καὶ τὸ πεπολωμένον φῶς πρὸς γνῶσιν τῆς χημικῆς συστάσεως σωμάτων τινῶν. Ἡ μέθοδος τῆς καταμετρήσεως ταύτης εἶνε ἁπλουστάτη. Ἄτομόν τι παραγγέλλεται ἵνα εἰς τὸ ἄκουσμα κρότου τινὸς χρησιμεύοντος ὡς σύνθημα θίξῃ διὰ τοῦ δακτύλου ἠλεκτρικὸν κομβίον. Ὁ χρόνος ὁ παρερχόμενος μεταξὺ τοῦ συνθήματος καὶ τῆς κινήσεως τοῦ δακτύλου εἶνε ὁ χρόνος τῆς ἁπλῆς ταύτης ἀντιδράσεως, ὅστις, κατὰ μέσον ὅρον ὑπολογίζεται εἰς δώδεκα ἑκατοστὰ τοῦ δευτερολέπτου. Μετὰ τὴν καταμέτρησιν τοῦ χρόνου τῆς ἁπλῆς ἀντιδράσεως κατεμετρήθη ὁ χρόνος τῆς διακρίσεως ἢ ἐκλογῆς, ὁ χρόνος ὁ ἀπαιτούμενος πρὸς παρατήρησιν διαφορᾶς τινος, πρὸς καταμέτρησιν ἀντικειμένων, πρὸς ὀνομασίαν αὐτῶν, πρὸς σχηματισμὸν σκέψεώς τινος. Ἐννοεῖται ὅτι κατὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας λαμβάνεται πᾶσα φροντὶς πρὸς ἀποφυγὴν πλανῶν τὰ δὲ πορίσματα συνάγονται κατόπιν χιλιάδων παρατηρήσεων ἐπὶ διαφόρων ἀτόμων. Αἱ τοιούτου εἴδους ἀνακοινώσεις αἱ γενόμεναι εἰς τὸ ἐν Λονδίνῳ τελευταῖον Συνέδριον εἶνε λίαν ἐνδιαφέρουσαι. Ὁ Ebbinghaus ἀνεκοίνωσε νέαν θεωρίαν περὶ τῆς ἀντιλήψεως τῶν χρωμάτων· ἡ Miss Franklin, Ἀμερικανὶς ἐπραγματεύθη τὸ αὐτὸ θέμα ἀπὸ διαφόρων ἀπόψεων. Ὁ Mendelssohn ὡμίλησεν ἐπὶ τῆς καταμετρήσεως τῶν αἰσθήσεων. Ὁ M. von Tschisch ἐπραγματεύθη περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀντιδράσεως, ὁ δὲ Goldschneider περὶ τῆς αἰσθήσεως τῆς ἁφῆς παρὰ τοῖς τυφλοῖς. Ὁ ἐπιφανὴς ψυχολόγος Münsterberg, ὁ κληθεὶς ἐσχάτως νὰ διευθύνῃ ἓν τῶν μεγαλειτέρων ψυχολογικῶν ἐργαστηρίων τῆς Ἀμερικῆς, αἰρόμενος ἀπὸ τῶν στοιχειωδεστέρων τούτων ἐρευνῶν εἰς ὑψηλοτέρας σφαίρας ἐρεύνης ἐποίησεν ἀνακοίνωσιν περὶ τῆς «ψυχορυσικῆς βάσεως τῶν συναισθημάτων», καταδείξας ὅτι αἱ μέθοδοι τῆς καταμετρήσεως δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσι οὐ μόνον ἐπὶ τῶν φαινομένων τῆς ἁπλῆς αἰσθήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν περιπλόκων καὶ ἀσταθῶν φαινομένων τῶν συναισθημάτων ἡμῶν.

Ἐπὶ τοιούτων βάσεων ἱδρύεται τὸ οἰκοδόμημα τῆς ψυχολογίας τοῦ μέλλοντος, ἥτις καταλαβοῦσα θέσιν συγκεκριμένην μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν ἐπιστημῶν, ἀπεσπάσθη, κατὰ τὸν Alfred Binet τέλεον τοῦ συγκεχυμένου ἐκείνου καὶ κακῶς διαγεγραμμένου συρφετοῦ τῶν γνώσεων, εἰς ὃν ἀποδίδομεν τὸ ὄνομα : Φιλοσοφία.

Ἴσως ὅμως, εἰς ὅσα χρονογραφικῶς μέχρι τοῦδε καὶ γενικῶς ἀνέφερα ἀνωτέρω περὶ τῆς γενέσεως καὶ τῆς φύσεως τῆς ἐπιστήμης, ἐπὶ τὴν ὁποίαν προεκάλεσα τὴν προσοχὴν ὑμῶν, ἡ χρῆσις ὅρων κατ' ἐπιφάνειαν πεζῶν, προκειμένου περὶ τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν κόσμου, δὲν διαθέτει πολὺ συμπαθῶς ὑμᾶς πρὸς τὸ εἶδος τῶν ἐρευνῶν τούτων. Ἀλλὰ μὴ δίδετε σημασίαν εἰς τὰς λέξεις. Αἱ λέξεις — μὴ ἀπορήσητε — ὑπῆρξαν ὁ μεγαλείτερος ἐχθρὸς τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν. Αἱ λέξεις ἀπὸ ἁπλῶν σημείων, σκοπὸν ἐχόντων νὰ ἀναπαραστήσωσιν ἐν ἡμῖν τὰς εἰκόνας τῶν πραγμάτων, ἀπετέλεσαν πολλάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος φραστικὰς ὀντότητας ἀνυπάρκτους, αἱ ὁποῖαι ἐπέφερον τὴν σύγχυσιν εἰς τὴν ἀντίληψιν πλείστων ὅσων ζητημάτων. Προσπαθήσατε ὑπὸ τὰς λέξεις νὰ ἀναζητῆτε πάντοτε τὰ πράγματα. Ἡ μακροβιότης θεωριῶν αἵτινες μέχρις ἐσχάτων ἀνέκοψαν τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν ὀφείλονται εἰς τὸ κράτος ὅρων τινῶν καὶ λέξεών τινων, αἵτινες ἁπλούστατα ὑπῆρξαν φάσματα ἐννοιῶν ἀνυπάρκτων. Σχέσεις ἁπλαῖ τῶν ὑλικῶν φαινομένων, χάρις εἰς τὴν τυραννὶν ἐπικράτησιν τῶν ὅρων διὰ τῆς ἐμπειρικῆς διδασκαλίας, ἐξηκολούθησαν νὰ θεωρῶνται ὡς δυνάμεις ἀνεξάρτητοι αὐτῆς καὶ ἐδημιουργήθη ἐσμὸς ἀκαταλήπτων καὶ μυστηριωδῶν δυνάμεων, αἵτινες ὑπῆρξαν ἁπλᾶ λεκτικὰ φάσματα. Αὐτὴ ἡ ἔννοια τοῦ : *ἐγώ*, μετὰ τῶν δυνάμεων καὶ ἰδιοτήτων αὐτοῦ, ὅπως συνειθίσαμεν ν' ἀντιλαμβανώμεθα αὐτῆς ἀπὸ τῶν διδαγμάτων τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας εἶνε μεταφυσικὴ ὑπόστασις, καταρρέουσα ἅμα τῇ ἀκριβεῖ ἐξετάσει τῆς σημασίας τῶν λέξεων διὰ τῶν ὁποίων ἐβαπτίσθη τὸ σύνολον τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν φαινομένων. Ὁ Ἱππόλυτος Ταὶν ἐν τῷ περὶ *Διανοίας* συγγράμματι αὐτοῦ κατακρημνίζει ἐπιστημονικῶς ὅλας τὰς φαντασιώδεις ταύτας ἐννοίας. Διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἀντιλήψεως τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐδημιουργήθησαν αἱ περὶ τοῦ *ἐγώ* καὶ τῆς ψυχικῆς ἡμῶν ὑποστάσεως ἔννοιαι, θὰ δυνηθῶμεν συγχρόνως νὰ κατανοήσωμεν τὴν νεφελώδη σύστασιν τῆς παλαιοτέρας ψυχολογίας καὶ τὰς γρανιτικὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐγείρεται τὸ οἰκοδόμημα τῆς νεωτέρας πειραματικῆς ψυχολογίας. Ὁ Garnier συγκεφαλαιοῖ ὡς ἑξῆς τὴν θεωρίαν τοῦ *ἐγώ* παρὰ τῇ πνευματιστικῇ φιλοσοφίᾳ. «Ἐγὼ αἰσθάνομαι, λέγει, ἔχω ἀναμνήσεις, ἀθροίζω ἐν ἐμαυτῷ εἰκόνας καὶ ἰδέας, παρατηρῶ καὶ ἀντιλαμβάνομαι τῶν ἐξωτερικῶν γεγονότων. Αὐτὸ τὸ *ἐγώ*, τὸ ἐνιαῖον, τὸ σταθερόν, εἶνε ὂν διάφορον τῶν αἰσθήσεων, τῶν ἀναμνήσεων, τῶν εἰκόνων, τῶν ἰδεῶν μου. Ἐκτὸς τούτου τὸ *ἐγώ* αὐτὸ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ὑφίσταται τὰ μέν, νὰ παράγῃ τὰ δέ. Κατέχει ἄρα δυνάμεις καὶ ἰδιότητας». Τὸ *ἐγώ* αὐτὸ τὸ ἀνεξάρτητον τοῦ ὀργανισμοῦ εἶνε ἡ ψυχὴ τῶν ἰδεολόγων. Ἀλλ' ἐξετάσωμεν τὰς δυνάμεις αὐτάς. Τί εἶνε δύναμις ; Εἰς αὐτοκράτωρ λέγομεν ὅτι ἔχει ἀπόλυτον δύναμιν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι πᾶν ὅ,τι διατάξῃ, τὸν σφετερισμὸν μιᾶς ἰδιοκτησίας, τὸν θάνατον

ἑνὸς ἀνθρώπου, θέλει ἐκτελεσθῇ. Εἰς συνταγματικὸς βασιλεὺς λέγομεν ὅτι ἔχει δύναμιν περιωρισμένην. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἄλλαι μὲν τῶν διαταγῶν του δύνανται νὰ ἐκτελεσθῶσι καὶ ἄλλαι οὐχί. Ἡ λέξις λοιπὸν ***δύναμις*** ἐνταῦθα δὲν σημαίνει ἄλλο τι ἢ σχέσιν σταθερὰν μεταξὺ ἑνὸς γεγονότος, ὅπερ εἶνε ἡ διαταγὴ καὶ ἄλλων γεγονότων, τὰ ὁποῖα εἶνε τὸ ἐπακολούθημα τοῦ πρώτου. Οὕτω λέγομεν ὅτι εἰς ὑγιὴς ἄνθρωπος ἔχει τὴν δύναμιν νὰ βαδίσῃ, ἐνῷ εἰς παραλυτικὸς οὐχί, ὅπερ σημαίνει πάλιν ὅτι παρὰ τῷ πρώτῳ ἡ ἀπόφασις συνοδεύεται ὑπὸ κινήσεως τῶν σκελῶν ἐνῷ παρὰ τῷ δευτέρῳ οὐχί. Ἑπομένως ἡ λέξις ***δύναμις*** σημαίνει ἁπλῆν σχέσιν γεγονότων καὶ οὐδὲν μυστηριῶδες ὄν, οὐδεμίαν ἀπόκρυφον οὐσίαν. Ἡ σχέσις αὕτη ἐξεταζομένη φυσιολογικῶς ἀποδεικνύεται ὀφειλομένη εἰς σειρὰν διαμέσων λειτουργιῶν. Μεταξὺ τῆς ἀποφάσεως μιᾶς κινήσεως καὶ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς μεσολαβεῖ σειρὰ κινήσεων μοριακῶν τῶν νευρικῶν ὀργάνων, ὅπως μεταξὺ δύο τηλεγραφικῶν σταθμῶν μεσολαβεῖ τοιαύτη ἢ τοιαύτη ποσότης τηλεγραφικοῦ σύρματος. Διὰ παραισθήσεων τοιούτων συλλαμβάνονται αἱ ἐσφαλμέναι ἔννοιαι περὶ τοῦ : ἐγὼ καὶ τῆς ψυχῆς. Αἱ αἰσθήσεις, αἱ εἰκόνες, αἱ ἰδέαι, αἱ ἀναμνήσεις, αἱ ἀποφάσεις, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὰ στοιχεῖα τοῦ : ἐγὼ ἡμῶν, ὑπολαμβάνονται ὡς ἰδιότητες ἄλλης τινὸς ἀφῃρημένης ὑποστάσεως. Σήμερον εὐτυχῶς αἱ φυσιολογικαὶ παρατηρήσεις, τὰ πειράματα τοῦ ὑπνωτισμοῦ, αἱ κλινικαὶ παρατηρήσεις τῶν νοσημάτων τῆς προσωπικότητος, τῶν ἀλλοιώσεων τῆς συνειδήσεως τοῦ ἐγὼ (νευροπάθεια ἐγκεφαλο-καρδιακὴ τοῦ Krishaber) διεσκέδασαν ἱκανὰς προλήψεις, καταδείξαντα, ὅτι ἡ σειρὰ τῶν γεγονότων τοῦ βίου ἡμῶν οἰκοδομεῖ διαδοχικῶς τὸ ἡμέτερον : ἐγώ, τὸ ἁπλοῦν καὶ ὑποτυπῶδες ἐν τῇ βρεφικῇ ἡλικίᾳ, τὸ ποικίλον καὶ πολυσύνθετον κατὰ τὸ γῆρας. Ἐὰν τὰ φαινόμενα πάντα τἀποτελοῦντα τὴν ψυχικὴν ἡμῶν ὑπόστασιν, ἐξακολουθεῖ ἡ νεωτέρα ψυχολογία χωρίζουσα τὰ μὲν ἀπὸ τῶν δὲ χάριν τῆς εὐκολίας τῆς σπουδῆς, δὲν σημαίνει ὅτι ταῦτα δὲν ἀποτελοῦσι ἄλυσσον συνεχῆ καὶ ἀδιάσπαστον. Τὴν ἐργασίαν ταύτην συμβολίζει προσφυέστατα ὁ Taine. Ἡ οὕτω ἐργαζομένη ψυχολογία, λέγει, ὁμοιάζει πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὅστις ἵνα καλλίτερον μελετήσῃ ἓν οἱονδήποτε στερεὸν ἐπίπεδον διαιρεῖ αὐτὸ διὰ γραμμῶν εἰς τρίγωνα, τετράγωνα, παραλληλόγραμμα καὶ καθεξῆς. Τὸ ἐπίπεδον μένει ἕν, συνεχές. Δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶνε τὸ ἄθροισμα τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων προσκολληθέντων πρὸς ἄλληλα, ἀφ' οὗ ἡ διαίρεσις ἐγένετο μόνον χάριν ὀπτικῆς εὐκολίας· καὶ ὅμως τοῦτο ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν σειρὰν τῶν σχημάτων ἐκείνων· ἀφαιρουμένων αὐτῶν θὰ ἠρανίζετο — ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἐκεῖνο. Τοιουτοτρόπως τὸ ἐγὼ διαμένει ἐνιαῖον καὶ συνεχές· δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶνε ἡ σειρὰ τῶν ψυχικῶν φαινομένων, προσηρμοσμένων πρὸς ἄλληλα, ἀφ' οὗ ἡ διαίρεσις γίνεται ἁπλῶς χάριν τῆς εὐκολίας τῆς παρατηρήσεως· καὶ ἐν τούτοις τό : ἐγὼ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν σειρὰν τῶν φαινομένων τούτων· ἐκείνων αἰρομένων ἐκλείπει· ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἐκεῖνο. Δυνάμεθα τώρα τὰ φαινόμενα ταῦτα νὰ τὰ διαιρέσωμεν εἰς αἰσθήματα, εἰκόνας, ἰδέας, ἀποφάσεις· εἰς ἑκάστην κλάσιν νὰποδώσωμεν ἓν ὄνομα : αἰσθητικότης, φαντασία, διανόησις, βούλησις. Δυνάμεθα ἑπομένως νὰποδώσωμεν εἰς τὸ ἡμέτερον ἐγὼ διαφόρους δυνάμεις, τῶν ὁποίων ἤδη ἔχομεν συγκεκριμένην καὶ οὐχὶ φασματικὴν ἔννοιαν : τὴν τοῦ αἰσθάνεσθαι, φαντάζεσθαι, σκέπτεσθαι, βούλεσθαι. Τοῦτο εἶνε χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον. Ἀρκεῖ νὰναζητῶμεν ὑπὸ τὰς λέξεις τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα αὐταὶ συμβολίζουσι. Ἡ ἐπιστήμη τῶν λέξεων, κυρίαι καὶ κύριοι, καταρρέει ὁσημέραι. Ἐπὶ ἀγκίστρου ἐζωγραφημένου, εἶπεν Ἄγγλος φιλόσοφος μόνον ἐζωγραφημένην ἄλυσσιν δυνάμεθα νὰναρτήσωμεν.

Ἀλλ' ἵνα κατανοήσωμεν ἀκριβέστερον καὶ ἀρτιώτερον τὴν ἄλυσσιν τῶν ψυχολογικῶν ἡμῶν φαινομένων, καὶ τῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς τελοῦνται ταῦτα, ἀνάγκη νὰποβάλωμεν μετὰ τῶν ἄλλων πεπλανημένων ἐννοιῶν καὶ τὴν πεπλανημένην ἀντίληψιν, ἣν ἔχομεν περὶ τῆς ὕλης. Θὰ ἐπικαλεσθῶ ἐνταῦθα τὰς ὡραίας καὶ ἐπιστημονικωτάτας γραμμάς, τὰς ὁποίας ἀφιεροῖ εἰς τὴν ὑγιᾶ ἀντίληψιν τῆς ὕλης εἰς τῶν κορυφαίων συγχρόνων Γάλλων ποιητῶν. Ὁ Sully Prudhomme, ὁ φιλοσοφικώτατος ποιητὴς τῆς ***Εὐτυχίας*** καὶ τῆς ***Δικαιοσύνης***, τοῦ ὁποίου ἡ ἔμπνευσις ἀπὸ τῆς συγχρόνου ἐπιστημονικῆς ἐπαναστάσεως ἀντλεῖ δύναμιν καὶ χάριν ἀνυπέρβλητον, εἰσηγούμενος τῆς μεταφράσεως τοῦ ***Περὶ Φύσεως Πραγμάτων*** (De natura rerum) ποιήματος τοῦ Λουκρητίου, λέγει ἐξετάζων τὴν ὕλην ἐν τῇ φυσιολογίᾳ. «Διὰ νὰ κατανοήσωμεν οὕτω τὴν ζωὴν πρέπει νὰποδώσωμεν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ὕλης ὅλον τὸν πλοῦτον καὶ ὅλην τὴν εὐρύτητα αὐτῆς. Πρέπει νὰ κατανοήσωμεν ὅτι ἡ ὕλη δὲν εἶνε κεχωρισμένη τῆς δυνάμεως καὶ ὅτι ἐν τῇ φύσει ὑπάρχει μόνον ὕλη δρῶσα, οἱ δὲ διάφοροι τρόποι τῆς δράσεως αὐτῆς ἀποτελοῦσι τὰς ἰδιότητας καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῆς. Δύναμις εἶνε αὐτὴ ἡ ὕλη δρῶσα διὰ τῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς· οὐσία τῶν δυνάμεων εἶνε αὐτὴ ἡ ὕλη. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ ὕλη ἐξαίρεται, ἡ τόσον περιφρονηθεῖσα χάριν φανταστιωδῶν τινων πνευματικῶν ὑποστάσεων . . . Διακρίνοντες τὴν ὀργανικὴν ὕλην ἀπὸ τῆς ἀνοργάνου, δὲν χαρακτηρίζομεν τὴν ζωὴν ὡς στοιχεῖον οὐσιαστικῶς διάφορον τῆς ὕλης, ἀλλ' ὡς βαθμὸν ὑπέρτερον τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὑλικῶν δυνάμεων». Εἶνε αἱ λέξεις τοῦ ποιητοῦ ὅστις ἔψαλλεν εἰς φθόγγους μεθυστικῆς ἁρμονίας καὶ μαλακότητος, τὰ γλυκύτερα ἰδεώδη, τὰς τρυφερωτέρας ροπάς, τὰ ῥοδινώτερα ὄνειρα τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν κόσμου. Ποιητὴς ἐπίσης, ὁ Ρωμαῖος Λουκρήτιος — μήπως ἡ ποίησις δὲν εἶνε μελέτη καὶ ζωγραφία τῆς φύσεως ; — ποιητὴς ὑψηλῶν πτήσεων, ἕνα αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ διετύπωσε ἐν πολλοῖς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας σχετικάς, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν δόξαν τοῦ αἰῶνός μας. Ἡ ἰδέα τῆς αἰωνιότητος τῆς ὕλης, ἡ ἀπιστία πρὸς τὴν αὐτόμματον γένεσιν, διετυπώθησαν εἰς τοὺς στίχους αὐτοῦ θαυμασίως. «Τὸ ἀποθνῆσκον ὂν δὲν ἀπόλλυται· ἐκ τῶν λειψάνων ἑκάστου ὄντος νέον ὂν γεννᾶται· πᾶσα γέννησις εἶνε ἔργον ἑνὸς θανάτου».

«Οὐδὲν ἐξ οὐδενὸς ἄρχεται». «Οὐδὲν γεννᾶται ἐξ οὐδενός». «Ἡ ψυχὴ εἶνε προγενεστέρα ἢ σύγχρονος τῆς ζωῆς; Ἢ διαλύεται μεθ' ἡμῶν διὰ τοῦ θανάτου;» Εἶνε στίχοι τοῦ Λουκρητίου ἐκ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ «Περὶ Φύσεως Πραγμάτων» ποιήματος.

[Ἕπεται τὸ τέλος] ΠΕΤΡΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

ΟΙ ΜΙΚΡΟΣΚΟΠΙΚΟΙ ΕΡΓΑΤΑΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Ὑπάρχουσι πολλάκις μεγάλαι ἐπιστημονικαὶ ἀνακαλύψεις, μένουσαι ἄγνωστοι εἰς τὸ κοινόν, διὰ τὸν λόγον, ὅτι δὲν ἔχουσιν ἄμεσον τινὰ ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ ὑλικοῦ ἡμῶν βίου, ὅπως ὁ τηλέγραφος, ἡ θεραπεία τῆς λύσσης κτλ. Μία ἐκ τῶν ὡραιοτέρων καὶ περιεργοτέρων τῆς κατηγορίας ταύτης, χρονολογουμένη μόλις ἀπὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ σχετιζομένη πρὸς τὸν τρόπον τῆς διατροφῆς τῶν φυτῶν, μᾶς εἰσήγαγεν εἰς νέον θέατρον, ἐν τῷ ὁποίῳ διαδραματίζονται περίεργα φαινόμενα ζωῆς. Ἐξαιρέσει σκωλήκων καί τινων ἄλλων ἀρουραίων ζώων, δὲν θὰ ἐφαντάζετό τις ἴσως, ὅτι ἐν τῷ ἐδάφει, ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν ὑπάρχει ἄλλο τι ἢ μῖγμα διαφόρων ἀδρανῶν οὐσιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ πολὺ πολὺ συμβαίνουσι χημικά τινα φαινόμενα, ἑνώσεις καὶ ἀποσυνθέσεις σωμάτων. Ἀλλ' ὁ αἰὼν αὐτός, ὁ δυνάμενος νὰ ὀνομασθῇ καὶ αἰὼν ***τῶν μικροβίων***, ὅστις μᾶς ἔδωκε νὰ ἐννοήσωμεν, πῶς τόσαι ἀσθένειαι καὶ τόσα φυσιολογικὰ φαινόμενα τὰ ὁποῖα τέως κακῶς ἐξηγοῦντο, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ζωῆς ἀφανῶν κόσμων, μικροσκοπικῶν ὄντων, τὰ ὁποῖα τρέφονται καὶ ἀναπαράγονται, ὁ αἰὼν αὐτός, πρὶν μᾶς ἀφήσῃ, ἐπρόκειτο νὰ προσθέσῃ εἰς τὰς γνώσεις ἡμῶν καὶ τοῦτο τὸ θαυμάσιον, ὅτι τὰ ἀνώτερα στρώματα τοῦ ἐδάφους εἶναι κατοικία ἀπειρίας τοιούτων μικροσκοπικῶν ὄντων, τῶν ὁποίων ἕκαστον εἶδος ἔχει ἰδιαιτέραν ἀποστολήν, ἕκαστον εἶδος εἶναι ἐπιφορτισμένον ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ μὲ ἰδιαιτέραν τινὰ παραγγελίαν, καὶ ὅτι ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῶν προκύπτουσι φαινόμενά τινα ἀπὸ πολλοῦ παρατηρηθέντα, ἀλλὰ διατελέσαντα ἀνεξήγητα μέχρι τοῦδε. Ἡ φύσις μεγαλουργεῖ ἐν τῷ μεγάλῳ, μεγαλουργεῖ καὶ ἐν τῷ μικρῷ. Τὸ τηλεσκόπιον μᾶς ἀφίνει ἐκστατικοὺς πρὸ τοῦ μεγαλείου τοῦ οὐρανοῦ, ζαλιζόμεθα δέ, ὅταν θελήσωμεν νὰ παραστήσωμεν μὲ τὴν φαντασίαν μας τὰς ἀποστάσεις καὶ τὰ μεγέθη. Διὰ τοῦ μικροσκοπίου μένομεν ἔκπληκτοι πρὸ τῶν θαυμασίων τῶν μικροκόσμων, τῶν ὁποίων ἐπίσης δυσκολευόμεθα νὰ περιλάβωμεν εἰς τὴν φαντασίαν μας τὰς διαστάσεις. Ἴδωμεν ποῖος ὁ σκοπὸς τῶν μικρῶν τούτων κόσμων, καὶ ποῖον μέρος παίζουσιν εἰς τὴν γενικὴν ἁρμονίαν τῆς φύσεως.

Τὰ φυτὰ λαμβάνουσι τὴν τροφήν των ἐν μέρει ἐκ τοῦ ἀέρος καὶ ἐν μέρει ἐκ τοῦ ἐδάφους. Καὶ διὰ μὲν τὰ στοιχεῖα τὰ πηγάζοντα ἐκ τοῦ ἀέρος ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε τίποτε νὰ προσθέσῃ, διότι, διὰ λόγους ἐξερχομένους τοῦ θέματος ἡμῶν, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς ἰσορροπίας εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται ἡ φύσις, ἡ ἀτμόσφαιρα περιέχει διαρκῶς τὰ αὐτὰ πράγματα, καθόσον, ὅ τι ἀφαιροῦσιν ἀπ' αὐτῆς τὰ φυτά, τὸ προσθέτουσι τὰ ζῶα, καὶ τἀνάπαλιν. Τὰ δὲ συστατικά, τὰ ὁποῖα τὰ φυτὰ ἀντλοῦσιν ἐκ τοῦ ἐδάφους περιέχονται κατὰ τὸ πλεῖστον φύσει ἐν αὐτῷ, πολλάκις δὲ προστίθενται καὶ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ μορφὴν λιπασμάτων. Ἔμενε μία μεγάλη ἀπορία. Ὑπάρχει στοιχεῖόν τι τῆς πρώτης ἀνάγκης διὰ τὰ φυτά, λεγόμενον ***ἄζωτον***, καὶ τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἦτο ἄγνωστον εἰς ποίαν τῶν δύο κατηγοριῶν ἔπρεπε νὰ καταταχθῇ. Αἱ διάφοροι σχετικαὶ παρατηρήσεις ἀντέφασκον. Πράγματι τὸ ἄζωτον εἶναι ἀέριον, ὑπάρχει δὲ ἐν ἀφθονίᾳ μεγάλῃ εἰς τὸν περικυκλοῦντα ἡμᾶς ἀέρα. Δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ ἀὴρ ἦτο καὶ ἡ πηγὴ αὐτοῦ διὰ τὸ φυτόν, διότι ἡ πεῖρα ἐδίδασκεν, ὅτι σῖτος καλλιεργούμενος πολλὰς φορὰς κατὰ συνέχειαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους δίδει ἐσοδείας ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πτωχάς, ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ δίδων καλὴν ἐσοδείαν, ἂν προσθέτωμεν εἰς τὴν γῆν λίπασμα ἄζωτοῦχον. Ἐπίσης διὰ πειράματος ἐβεβαιώθη, ὅτι σῖτος καλλιεργούμενος εἰς γῆν παρεσκευασμένην ἐπίτηδες ὥστε νὰ μὴ περιέχῃ διόλου ἄζωτον ἀποθνήσκει τῆς πείνης. Ἐντεῦθεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ φυτὸν δὲν ἀπορροφᾷ ἄζωτον ἐκ τοῦ ἀέρος. Ὁ γεωργὸς προσθέτει τὸ στοιχεῖον αὐτὸ κατὰ καιροὺς εἰς τὴν γῆν του ὑπὸ μορφὴν ὑπολειμμάτων ζώων ἢ φυτῶν. Ἀλλ' αἱ ὕλαι αὗται οὖσαι μέρη τοῦ ζωικοῦ ἢ φυτικοῦ ὀργανισμοῦ εἶναι ἐξ ἐκείνων, τὰς ὁποίας ἡ χημεία ὀνομάζει ***ὀργανικὰς ὕλας***, τὰ δὲ φυτὰ δὲν ἀγαπῶσι νὰ τρέφωνται ἀπὸ τοιαύτας οὐσίας, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ ***ἀνοργάνους***, ἤτοι οὐσίας ἁπλουστέρας συνθέσεως καὶ ἀνηκούσας εἰς τὴν νεκρὰν φύσιν, ἢ διὰ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ἄζωτον, ἀγαπῶσι νὰ τρώγωσι τὸ στοιχεῖον τοῦτο ὑπὸ μορφὴν τοῦ γνωστοῦ ἅλατος ***νίτρου***. Πρέπει λοιπὸν αἱ οὐσίαι αὗται νὰ μετατραπῶσιν εἰς νίτρον. Ἡ ἐργασία αὕτη, ἡ ***νιτροποίησις***, ἀποτελεῖ τὴν διαρκῆ ἀπασχόλησιν ἰδιαιτέρας τινὸς φυλῆς τοῦ ὑπεδαφίου μικροσκοπικοῦ κόσμου· τὰ ὄντα ταῦτα παραλαμβάνουσι τὰς ὀργανικὰς οὐσίας, τρέφονται ἐξ αὐτῶν, πιθανῶς δὲ ὡς ὑπόλειμμα ἄχρηστον, ὡς περίττωμα μὲ ἄλλας λέξεις, ἀφίνουσι νίτρον.

Ἀλλὰ ἡ ἐξήγησις αὕτη τῆς προελεύσεως τοῦ ἀζώτου δὲν ἀρκεῖ δι' ὅλας τὰς περιστάσεις. Τῷ ὄντι παρεδέχθημεν, ὅτι εἰς τὴν γῆν γίνεται κατὰ καιροὺς προσθήκη ἀζωτούχων ὑλῶν, ἐνῷ τοῦτο δὲν εἶναι ἡ γενικὴ περίπτωσις. Διότι πλεῖσται ἐκτάσεις καλλιεργοῦνται ἀπὸ μνήμης ἀνθρώπου χωρὶς ποτὲ νὰ προσλάβωσι λίπασμα. Ἄλλως τε δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ σκεφθῶμεν τὰ δάση καὶ τὰς ὀρεινὰς βοσκάς, ὅπου οὐδέποτε σχεδὸν προστίθεταί τι, ἀλλὰ μόνον ἀφαιροῦνται ἀπὸ αἰώνων διάφοροι ὕλαι σχηματισθεῖσαι ἐπὶ τόπου: ξύλον, καρποί, κρέας, γάλα καὶ περιέχουσαι ἀνυπολόγιστα ποσὰ ἀζώτου. Πόθεν λοιπὸν τὸ ἄζωτον τοῦτο; Ἔπρεπε νὰ πηγάζῃ ἐκ τοῦ ἀέρος· διότι ἐν τῷ ἐδάφει δὲν ὑπάρχει ἡ ἀναγκαία ποσότης διὰ τοιαύτην τεραστίαν κατανάλωσιν. Ἀλλὰ τὰ φυτὰ εἴδομεν ὅτι δὲν τὸ παραλαμβάνουσιν ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ἀέρος. Μήπως τὸ προσκολλᾷ ἡ γῆ;

Ἐδῶ ἔρχεται ἡ πεῖρα καὶ μαρτυρεῖ τὰ ἑπόμενα: Εἴδομεν, ὅτι ὅταν γίνωσιν ἀλλεπάλληλοι καλλιέργειαι σίτου, ἑκάστη εἶναι χειροτέρα τῆς προηγουμένης. Ἂν ὅμως αἱ καλλιέργειαι αὗται γίνωσιν ἀνὰ δύο ἔτη ἢ κατὰ μεγαλείτερα διαστήματα, τῆς γῆς ἀργούσης ἐν τῷ μεταξύ, αἱ καλλιέργειαι δύνανται νὰ ἦναι ὅλαι καλαί. Ἐρεύνης γενομένης εὑρέθη, ὅτι πράγματι ἐν τῷ μεταξὺ ἡ γῆ, ἂν οἱ ὅροι ἦναι εὐνοϊκοί, ἀπορροφᾷ ἀπ' εὐθείας καὶ προσκολλᾷ ἐν ἑαυτῇ τὸ ἄζωτον τῆς ἀτμοσφαίρας. Ἂν τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἁπλοῦν, δὲν ἦτο ὅμως δυνατὸν νὰ μαντευθῇ ἐκ τῶν προτέρων, διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ ἄζωτον εἶναι στοιχεῖον πολὺ ***ἀδρανές***, ἀκοινώνητον οὕτως εἰπεῖν, ἔχει δηλ. πολὺ περιωρισμένας συμπαθείας πρὸς τὰ ἄλλα, καὶ διὰ τοῦτο χρειάζεται δύναμίς τις διὰ νὰ τὸ ἀναγκάσῃ νὰ ἔλθῃ εἰς ἕνωσιν μετ' αὐτῶν. Τὴν δύναμιν ταύτην ἔχουσι φαίνεται μικροσκοπικοὶ ὀργανισμοὶ ἰδιαιτέρου εἴδους βρίθοντες ἐντὸς τοῦ ἐδάφους.

Ἀλλ' ἔμενεν ἀκόμη καὶ ἓν ἄλλο διδόμενον τῆς πείρας νὰ ἐξηγηθῇ, καὶ τοῦτο ἔδωκε χώραν εἰς τὴν περιεργοτέραν ἀνακάλυψιν τῶν γενομένων πρὸ ὀλίγων ἐτῶν. Ὑπάρχει μεγάλη οἰκογένεια φυτῶν καλουμένη τῶν ***ψυχανθῶν***, καὶ εἶναι ἐκείνη εἰς τὴν ὁποίαν μεταξὺ ἄλλων ἀνήκουσι καὶ ὅλα τὰ ὄσπρια. Ἡ πεῖρα λέγει, ὅτι τὰ φυτὰ ταῦτα, ἀντιθέτως πρὸς τὰ σιτηρά, δύνανται νὰ καλλιεργῶνται, ἐπὶ πολὺ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γῆς, χωρὶς ἡ ἐσοδεία νὰ ἐλαττοῦται. Ἔτι περισσότερον: Ἂν μεταξὺ δύο καλλιεργειῶν σίτου ἡ γῆ, ἀντὶ νὰ μείνῃ ἀργή, θρέψῃ φυτὸν ψυχανθές, ἡ ἑπομένη καλλιέργεια σίτου εἶναι πλουσιωτέρα παρὰ ἂν ἡ γῆ ἔμενεν ἀργή. Τὸ πρᾶγμα εἶναι γνωστὸν ἀνέκαθεν εἰς τοὺς πρακτικοὺς γεωργούς, οἱ ὁποῖοι ὁσάκις δύνανται, καλλιεργοῦσι μεταξὺ δύο καλλιεργειῶν σίτου, κυάμους, φακήν, ἐρεβίνθους, γνωρίζοντες, ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐσοδείας τῶν ὀσπρίων θὰ ὠφεληθῶσι καὶ τὴν αὔξησιν τῆς ἑπομένης ἐσοδείας σίτου. Διὰ νὰ ἐκτιμήσητε ἐν ὅλῳ αὐτῆς τῷ μεγέθει τὴν ἀντίφασιν, ἥτις φαίνεται ὑπάρχουσα ἐν τῷ φαινομένῳ, πρέπει νὰ σημειώσητε, ὅτι τὰ ὄσπρια περιέχουσι περισσότερον ἄζωτον ἢ ὁ σῖτος καὶ μία ἐσοδεία ὀσπρίων ἀπομακρύνει ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἐκείνου διπλάσιον ποσὸν ἀζώτου ἢ μία ἐσοδεία σίτου.

Διάφοροι ὑποθέσεις ἐγειναν, ὅπως ἐξηγηθῇ ἡ ἰδιότης αὕτη τῶν ψυχανθῶν νὰ πλουτίζωσι τὴν γῆν. Ἀπεδόθη εἰς τὸ φύλλωμά των, τὸ ὁποῖον εἶναι πλουσιώτερον τοῦ τῶν σιτηρῶν, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου δῆθεν ἀπερρόρων ἀζωτοῦχά τινα ἀέρια εὑρισκόμενα ἐν τῷ ἀέρι ***εἰς πολὺ μικρὰς ποσότητας***· ἡ ἐξήγησις ἦτο ἀνεπαρκής. Ἀπεδόθη εἰς τὰς ρίζας των, αἱ ὁποῖαι εἶναι πολὺ βαθεῖαι, καὶ αἱ ὁποῖαι ἀντλοῦσαι θρεπτικὰς οὐσίας εἰς τὰ βάθη, ἄφινον μέρος αὐτῶν παρὰ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἑπομένως εἰς τὴν διάθεσιν τῶν σιτηρῶν· ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἤρκει.

Εἶχον παρατηρηθῇ ἄλλοτε ἐπὶ τῶν ρίζῶν τῶν ψυχανθῶν μικροί τινες ***κόμβοι***, ἐντὸς τῶν ὁποίων μάλιστα τὸ μικροσκόπιον ἀνεκάλυπτε πλῆθος μικρῶν ὄντων. Δὲν εἶχε δοθῇ περισσοτέρα προσοχή, τὰ σωματίδια ἐθεωρήθησαν ἴσως ὡς παράσιτόν τι ὁποιονδήποτε, ἀβλαβές, ὅτε δύο ἐπιστήμονες, ὁ Hellriegel καὶ ὁ Wilfart ἀνήγγειλαν, ὅτι πρόκειται περὶ εὐεργετικῶν μικροβίων, τὰ ὁποῖα τρέφονται μὲν ἐν μέρει ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, ἀποδίδουσιν ὅμως ἑκατονταπλάσια, διότι ἀπορροφῶσιν ἀπ' εὐθείας τὸ ἄζωτον τοῦ ἀέρος τοῦ κυκλοφοροῦντος ἐν τῷ ἐδάφει καὶ τὸ θέτουσιν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ρίζῶν. Τοιαῦτα μικρόβια ὑπάρχουσι πάντοτε ἐν τῷ ἐδάφει, ἀλλὰ μόνον ὅταν ἀπαντήσωσι ρίζαν ψυχανθοῦς, τότε πολλαπλασιάζονται καὶ λειτουργοῦσι.

Ὅτι δὲ τὸ φαινόμενον ὀφείλεται ὡρισμένως εἰς τὰ μικρόβια ταῦτα, ἀπεδείχθη διὰ τοῦ ἑπομένου πειράματος. Ἔλαβον ποσὸν γῆς, τὴν ὁποίαν ***ἐστείρευσαν***, ὅπως λέγουσι, δηλ. ἐστέρησαν τῶν ἐνυπαρχόντων μικροβίων διὰ τῆς θερμάνσεως, ἥτις τὰ φονεύει, καὶ ἔσπειραν ἐν αὐτῇ ὄσπρια. Τὰ φυτὰ μόλις ἐσχηματίσθησαν ἀπέθανον τῆς πείνης, αἱ δὲ ὀλίγαι ρίζαι, τὰς ὁποίας ἐσχημάτισαν, δὲν εἶχον ***κόμβους***. Εἰς ἄλλο ἀπαράλλακτον πείραμα ἔρριψαν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκείνης ὀλίγον ὕδωρ προερχόμενον ἐκ γῆς φυσικῆς δηλ. μὴ στειρευμένης, καὶ τὰ φυτὰ ἐσχημάτισαν κόμβους καὶ ἀνεπτύχθησαν κανονικῶς. Τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐνόητον· τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο περιεῖχεν ἑκατομμύριά τινα τῶν ἐν λόγῳ μικροβίων, τὰ ὁποῖα ἀπαντήσαντα τὰς ρίζας ἐγκατεστάθησαν ἐπ' αὐτῶν καὶ ἤρχισαν τὴν ἐργασίαν των. Σαφέστερον ἀκόμη εἶναι τὸ συμπέρασμα τοῦ ἑπομένου πειράματος: Φυτὸν ψυχανθὲς ἐσπάρη εἰς γῆν στειρευμένην, καὶ ἑπομένως, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ἦτο προωρισμένον εἰς τὸν ἐκ πείνης θάνατον. Ἀλλὰ μόλις ἐσχηματίσθη καὶ ἐκέντησαν τὸ ριζίδιόν του διὰ βελόνης, τῆς ὁποίας ἡ αἰχμὴ εἶχε βυθισθῇ πρὸ ὀλίγου εἰς ἕνα ἐκ τῶν κόμβων ρίζης ψυχανθοῦς. Τὸ πρᾶγμα σᾶς ἐνθυμίζει ἀρκετά, πιστεύω, τὸν ἐμβολιασμὸν διὰ δαμαλίδος. Τὸ φυτὸν λοιπὸν ἐκεῖνο ἀνεπτύχθη καὶ ἐκαρποφόρησε, διότι ἡ αἰχμὴ τῆς βελόνης τῷ μετέδωκεν ἐπίσης ἑκατομμύριά τινα ἴσως μικροβίων, τὰ ὁποῖα ἔπειτα πολλαπλασιασθέντα μετεδόθησαν εἰς ὅλας τὰς ρίζας.

Ἀφοῦ γίνωσι τοιαῦται καλλιέργειαι, ἡ γῆ ἀναλουμένη ἀποκαλύπτεται περιέχουσα περισσοτέρας ἀζωτούχους οὐσίας ἢ πρίν. Αὗται χρεωστοῦνται εἰς τὰ ὑπολείμματα, ρίζας, φύλλα κτλ. τὰ ὁποῖα τὰ ψυχανθῆ ἀφῆκαν ἐν αὐτῇ, καὶ τὰ ὁποῖα διὰ τῆς νιτροποιήσεως γίνονται θρεπτικὰ στοιχεῖα διὰ τὸν σῖτον.

Οὗτοι λοιπὸν εἶναι οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους τὰ ψαχανθῆ ὄχι μόνον ἔχουσιν ἐξησφαλισμένην τὴν ἑαυτῶν ὕπαρξιν, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄζωτον, ἀλλὰ ἀφίνουσι καὶ περισσεύματα πολύτιμα διὰ τὰ ἄλλα φυτά. Παραθέτομεν ἐδῶ, διὰ τὸ εὐφυὲς αὐτῆς, μεταφορικὴν παράστασιν τοῦ πράγματος ὑπὸ τοῦ κ. Π. Δημητριάδου ἐκ τῶν «Γεωργικῶν» του. Ἡ ἀτμόσφαιρα περιέχει τροφὴν ἄφθονον μὲν ἀλλὰ δυσχώνευτον διὰ τὰ φυτὰ (τὸ ἄζωτον). Μόνον μερικὰ μικροσκοπικὰ ὄντα γνωρίζουσι τὴν τέχνην νὰ μαγειρεύσωσι τὴν τροφὴν ταύτην καὶ νὰ τὴν καθιστῶσιν εὐχώνευτον. Τὰ ψυχανθῆ ***συντηροῦσι καὶ τρέφουσι τοιούτους μαγείρους ἐπὶ τῶν ρίζῶν των*** καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε πάσχουσιν ἀπὸ ἔλλειψιν ἀζώτου, ὡς ὁ σῖτος.

Σ. Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΗΘΟΠΟΙΟΙ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Τοὺς αὐστηροὺς τῶν θεατρικῶν μας ἐκτιμητάς, ὅσους τὰ ἡμέτερα πρῶτα καὶ ἀτελῆ μὲ τὸ μέτρον τῶν ξένων τελείων ἀρέσκονται πάντοτε νὰ κρίνουν, παρακαλῶ πολὺ νὰ μὴ μορφάσουν ἂν διὰ τῶν γραμμῶν τούτων θὰ ἐκδηλώσω θαυμασμὸν ἀνεπιφύλακτον καὶ ἀπροκάλυπτον πρὸς ἕνα σκηνικὸν καλλιτέχνην γνήσιον, διὰ μόνης τῆς ἀκαλλιεργήτου ἰδιοφυΐας του κατορθώσαντα νὰ καταλάβῃ μεταξὺ τῶν συναδέλφων του θέσιν ὄχι μόνον διακεκριμένην ἀλλὰ καὶ μοναδικήν.

Τοῦ Εὐαγγέλου Παντοπούλου πρῶτος ἐγὼ ἀναγνωρίζω τὰς ἐλλείψεις. Ἀλλὰ καὶ πρῶτος πάλιν τὰς δικαιολογῶ, συλλογιζόμενος ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν ποῦ ἐγεννήθη, μὲ τὸ θέατρον ποῦ εὗρε, μὲ τὰς παραδόσεις ποῦ ἠκολούθησε καὶ μὲ τὰ μέσα ποῦ διέθεσεν, ἀδύνατον ἦτο νὰ γίνῃ ὁ κωμικὸς τελειότερος. Περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ συλλογισμοῦ πείθουν τοὐλάχιστον τὰ γεγονότα. Εἶνε βέβαιον ὅτι οὐδεὶς τῶν συγχρόνων ὁμοτέχνων κατώρθωσε περισσότερα τοῦ Παντοπούλου, καὶ ὡς πρὸς τῶν πολλῶν τὴν ἐκτίμησιν καὶ ὡς πρὸς τῶν ὀλίγων τὴν ἀγάπην, οὐδ' ὑπάρχει τις σήμερον προβάλλων, τοὐλάχιστον δημοσίᾳ καὶ διὰ τῶν ὀργάνων του ἢ τῶν θαυμαστῶν του, ἀξιώσεις ὑπεροχῆς, ἀμφισβητῶν πρὸς τὸν Παντόπουλον τὰ σκῆπτρα τοῦ γέλωτος. Ἐκ τῶν παλαιοτέρων ἠθοποιῶν, μόνον ὁ Παντελῆς Σούτσας, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου συγγραφεῖς καὶ ἠθοποιοί—μηδὲ τοῦ Παντοπούλου ἐξαιρουμένου — προφέρουν μετ' ἀνυποκρίτου σεβασμοῦ, προβάλλεται συνήθως ὡς κωμικὸς ἀνώτερος τοῦ διαδόχου του. Δὲν ἠτύχησα νὰ ἴδω τὸν σκηνικὸν τοῦτον ἀστέρα, δύσαντα πρὶν ἐγὼ ἀξιωθῶ νὰ τενίζω τῆς Τέχνης τὸν οὐρανόν. Ἀλλ' ἂν κρίνω μόνον ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ λεγομένων, ἐκ τοῦ παραδείγματος, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητάς του, ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης διασκευῆς δραματικῶν τινων ἔργων, ἐξ ὧν εἶνε δυνατὸν νὰ φανῇ πῶς ἐνόει τὴν τέχνην, καὶ ἂν λάβω ἀκόμη ὑπ' ὄψει τὸν πρὸς τὰ παλαιὰ παντοτεινὸν θαυμασμὸν τῶν παλαιῶν, μὴ στεργόντων μετὰ πολλῆς εὐκολίας τὰ νέα, πολὺ φοβοῦμαι μήπως ἔλθω εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ περὶ τοῦ Σούτσα ὑπερβολικαὶ φῆμαι καὶ οἱ περὶ τῆς ἀπαραμίλλου ἀξίας του ἀπόλογοι, ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος εἰς πρόληψιν,—πρόληψιν ἄλλως τε πολὺ δικαιολογημένην, προκειμένου περὶ ἑνὸς τῶν ἀξιωτέρων πρωτεργατῶν τῆς Ἑλληνικῆς Σκηνῆς.

Ὁ Εὐάγγελος Παντόπουλος εἶνε πρωτότυπος. Τὸν μὲν Σούτσαν οὐδέποτε εἶδε παριστάνοντα· εἶνε δὲ φανερὸν ὅτι οὐδένα τῶν ἄλλων, τοὺς ὁποίους μόλις ἀναβὰς τὴν σκηνὴν ὑπερηκόντισε καὶ ἠμαύρωσε διὰ τῆς νέας του λάμψεως, ἔχει ὡς πρότυπον καὶ ἰδανικόν. Ὁ Παντόπουλος ἀκολουθεῖ ἰδίαν ὁδόν, ἰδίαν ἔμπνευσιν. Ἔχει ἔμφυτον τὸ καλλιτεχνικὸν αἴσθημα, ἔχει τὴν παρατηρητικότητα καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐξεικονίσεως ἐκτάκτως ἀνεπτυγμένην, μελετᾷ ἀκάματος καὶ ὅσον ὀλίγοι ἐκ τοῦ φυσικοῦ. Ἰδοὺ ἐν ὀλίγοις τὰ στοιχεῖα τῆς μοναδικῆς ἐπιτυχίας του. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐκπαθῇ ἐπὶ πολὺ ἀναπτύσσων αὐτὰ καὶ ἀποδεικνύων. Ἀλλὰ μία ἁπλῆ σκιαγραφία καλλιτέχνου συνίσταται ἀπὸ τὰ συμπεράσματα ἰδιαιτέρας μελέτης, τῆς ὁποίας δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ συμπτυχθῶσιν εἰς ὀλίγας γραμμὰς ὅλαι αἱ πηγαὶ καὶ ὅλαι αἱ ἀρχαί. Ἀρκοῦμαι λοιπόν, ἀντὶ ἄλλης αἰσθητικῆς θεωρίας, προβάλλων ὑπὲρ τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου καὶ ἐπιμαρτυρόμενος πρῶτον τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν προξενεῖ παρὰ τῷ κοινῷ, καὶ τῷ μᾶλλον ἀνεπτυγμένῳ, ἡ ἐπὶ σκηνῆς ἐμφάνισις τοῦ Παντοπούλου. Ἴδετε πῶς ὁ κόσμος τὸν διψᾷ, πῶς εὐθυμεῖ, πῶς γελᾷ, πῶς τὸν χειροκροτεῖ, πῶς τὸν ἀγαπᾷ. Ἂν ψυχολογήσετε ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων τούτων, θὰ κρίνετε ὅτι καὶ ἡ δίψα καὶ ἡ εὐθυμία καὶ ὁ γέλως καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐκτιμήσεως ἡ ἐκδήλωσις, διαρέουν οὐσιωδῶς τῶν συνήθων πρὸς ἄλλους. Τὸ κοινὸν καὶ μάλιστα τὸ ἀθηναϊκόν, —εἰς κωμικὸς καλλιτέχνης εἶνε ἴσως ὁ μόνος δεκτὸς ἐν τῇ ἰδίᾳ του πατρίδι προφήτης, — αἰσθάνεται τι ἰδιαίτερον ὅλως πρὸς τὸν Παντόπουλόν του. Προπάντων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀφότου ἤρχισεν ἡ βασιλεία τῶν κωμειδυλλίων καὶ ἐπαρουσίασε νέους τινὰς τύπους ὁ Παντόπουλος, ἐγένετο τόσῳ παρ' ἡμῖν δημοφιλὴς καὶ περιζήτητος, ὥστε εἰς τοῦτο νομίζω ὅτι, ἐκτὸς τοῦ Σουρῆ, δὲν ἔχει ἄλλον καλλιτέχνην ἐνάμιλλον.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς κοινῆς ἐκτιμήσεως, ἐκ τῶν κατωτάτων στρωμάτων εἰς τὰνώτατα ἐκτεινομένης καὶ πάλιν διατηρούσης τὴν δύναμίν της, ἔχω ἀκόμη καὶ τὸ ἰδικόν μου αἴσθημα καὶ τὴν ἰδικήν μου ἐκτίμησιν — πράγματα πρὸς τὰ ὁποῖα, τὸ ὁμολογῶ μετὰ συντριβῆς, τρέφω ἀπεριόριστον ὑπόληψιν. Πρὸ πάσης ἐφαρμογῆς κανόνος αἰσθητικοῦ ἢ ἐκτιμήσεως

«Τύχη τῆς Μαρούλας»

«Φυσέκης»

«Ὁ ἀριθμὸς 13»

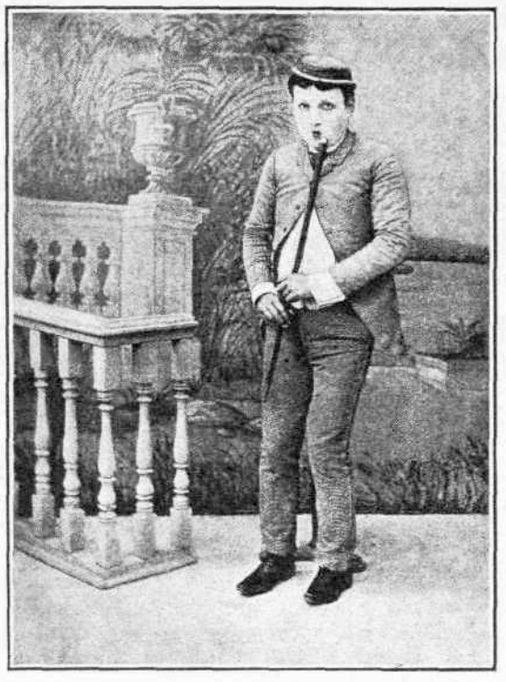

«Βέβαια, Βέβαια!»

γνώμης ἄλλου, ὁ κριτικὸς πρέπει νὰ ἐξετάζῃ πῶς διατίθεται αὐτὸς ὁ ἴδιος πρὸ τοῦ καλλιτέχνου ἢ τοῦ καλλιτεχνήματος. Ὁ Παντόπουλος ἀποτελεῖ μίαν τῶν ἰδιαιτέρων μου συμπαθειῶν. Ἀπὸ τῆς πρώτης φορᾶς καθ' ἣν τὸν εἶδα ἀπὸ σκηνῆς — ἔπαιζε τὸ περίφημον ἐκεῖνο *Βέβαια, βέβαια!*—εἰσῆλθε βαθέως, βαθύτατα εἰς τὴν ἐκτίμησίν μου καὶ ἤσκησεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν νεύρων μου καὶ ἐγένετο κύριος, ὁ μόνος ἐκ τῶν ὁμοτέχνων κύριος τοῦ γέλωτός μου. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατενόησα ὅτι εἶχα νὰ κάμω μὲ ἠθοποιὸν ἀληθῆ. Εἶδα πῶς ἦτο κύριος τῆς σκηνῆς—καὶ τότε ἀκόμη, σημειώσατε, δὲν ἦτο οὔτε θιασάρχης οὔτε κἂν ἐκ τῶν κυριωτέρων μελῶν τοῦ θιάσου, — πῶς ἤξευρε νὰ σταθῇ, νὰ ὁμιλήσῃ, νὰ χειρονομήσῃ, ζωηροτάτην ἀποτελῶν ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ξόανα, τὰ παλαιὰ ἢ νέα, τὰ ἔνδοξα ἢ ἄδοξα, τὰ ὁποῖα τὸν περιεστοίχιζον. Διάπλασις χαρακτῆρος ἀμίμητος, κωμικὸς χρωματισμὸς ἀνυπέρβλητος, ἑνότης ὑποκρίσεως,

στιγμαὶ δράσεως ὡραῖαι, ἀναπαράστασις τοῦ φυσικοῦ ἐντελής. Ἐκτὸς τούτων, μοῦ ἔκαμεν ἐντύπωσιν πολλὴν ὁ μεταμφιεσμός του. Εἰς τὸ ***Βέβαια, βέβαια***! θὰ ὡρκιζόμην ὅτι ἦτο νεανίσκος δεκαοκταετής. Ὅσοι ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν τῆς ***Ἑστίας*** δὲν ηὐτύχησαν νὰ ἴδουν τὸν Παντόπουλον ἀπὸ σκηνῆς, περὶ τῆς ἀρετῆς του ταύτης δύνανται κάλλιστα νὰ κρίνουν ἐκ τῶν παρατιθεμένων εἰκόνων. Θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ μαντεύσουν ἂν δὲν ἐμάνθανον ὅτι εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, — ἡ αὐτὴ ἐκείνη σοβαρὰ ρωμαϊκὴ κεφαλὴ τοῦ κωμικοῦ καλλιτέχνου — καὶ ὁ ἀνδρειώτης χωρικός, μὲ τὴν πανοῦργον καὶ ἁπλοϊκὴν συγχρόνως φυσιογνωμίαν (***Τύχη τῆς Μαρούλας***) καὶ ὁ βλοσυρὸς κύριος τοῦ ***Ἀριθμοῦ 13*** καὶ ὁ εἰς μαῦρον μετημφιεσμένος ὑπηρέτης Χαρούπης (***Ὁ Φυσέκης***) καὶ ὁ μικρὸς ψαλμῳδὸς τοῦ ***Βέβαια, βέβαια***! ἐπὶ τῆς μορφῆς τοῦ ὁποίου εἶνε τόσῳ ζωηρῶς ἀποτυπωμένη ἡ χαϊδευμένη ἠλιθιότης. Ἀλλάζει τὸ πρόσωπον, ἀλλάζει τὸ σῶμα, ἀλλάζει τὰς κινήσεις καὶ τὸ ἦθος μεθ' ἑκάστης περιβολῆς. Μόνον τὴν φωνήν του δὲν εἰμπορεῖ πάντοτε νὰ ἀλλάξῃ, τὴν ἐλαφρῶς ὑπέρρινον καὶ στερεοτύπως συρμένην. Ἀλλὰ πόσας κυμάνσεις, πόσους χρωματισμοὺς δὲν κατώρθωσε νὰ δώσῃ διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ εἰς τὴν δύσχρηστον αὐτὴν φωνήν, ὅπως καὶ κάμψεις καὶ στροφὰς εἰς τὸ σῶμά του, ἐπίσης βαρὺ καὶ δυσκίνητον! Εἰς τὴν γνωστὴν κωμῳδίαν τοῦ κ. Ἀννίνου «Οἰκογένεια Παραδαρμένου» ὁ ἥρως Ζαχαρίας Παραδαρμένος ἀπευθύνει πρὸς ἕνα του γείτονα τὸ ἑξῆς φιλοφρόνημα: «Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ, παιδί μου. Βλέπεις καὶ οἱ γείτονες εἶνε ἕνα εἶδος . . . συγγενεῖς ἐξ ἀγχιστείας νὰ ποῦμε. Καὶ εἶσθε φοιτητής;» Γελᾶτε; Πιθανόν· ἀλλὰ πρέπει νὰ κούσετε τὸν Παντόπουλον πῶς τὸ προφέρει, πῶς τὸ τονίζει, πῶς τὸ χρωματίζει καὶ ἂν ἠμπορέσετε μὴ γελάσετε, μὴ ξεκαρδισθῆτε. Καὶ τοιαῦται στιγμαὶ ἄπειροι εἰς ἑκάστην παράστασιν, ἐκτὸς τοῦ κανονικοῦ καὶ συμμέτρου συνόλου. Διότι ὁ Παντόπουλος χάριν ὀλίγων ἐξόχων στιγμῶν δὲν θυσιάζει τὸ ὅλον, ὅπως ἄλλοι ***καλλιτέχναι***, ἀνακηρυσσόμενοι ὡς μεγαλοφυΐαι ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων, τῶν ὁποίων ὅμως διαρκὴς σπαραγμὸς καὶ λύπη εἶνε ἡ ἐπὶ τῆς σκηνῆς διαμονή, ὡς ἐκ τῆς περιφρονήσεως τὴν ὁποίαν φυσικὰ τρέφει ἡ παράφορος μεγαλοφυΐα πρὸς πάντα κανόνα λογικὸν ἀπαγγελίας, προφορᾶς, στίξεως. Ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ Παντόπουλος δὲν εἶνε μεγαλοφυΐα, τοὐλάχιστον δὲν ἐχρίσθη τοιοῦτος ὑπὸ τῶν κριτικῶν τοῦ τύπου. Διὰ τοῦτο ἐσυνείθισε νὰ σέβεται πάντοτε τὸ κοινόν του καὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, εἰς ὅ τι παίζῃ, ὑποκρίνεται φυσικὰ καὶ ἀπαγγέλλει ἀνθρωπινά, ἐκ τῶν δοκίμων ἠθοποιῶν μας μὴ ἔχων ἄλλον ὡς πρὸς τοῦτο ἐνάμιλλον, ἐκτὸς ἴσως τοῦ Σπύρου Ταβουλάρη.

Τὸν Ζαχαρίαν Παραδαρμένον, περὶ τοῦ ὁποίου ἔλεγα ἀνωτέρω, ὁ Παντόπουλος ὑπεδύθη μετ' ἀγάπης ἐξαιρετικῆς. Ὁ τύπος τοῦ κ. Ἀννίνου εἶνε βεβαίως μία τῶν ὡραιοτέρων δημιουργιῶν τοῦ καλλιτέχνου. Ἔτυχε μίαν ἡμέραν νά μοι εἴπῃ ὁ συγγραφεὺς ὅτι οὐδέποτε ἐφαντάσθη τόσον τελείως διαπλασμένον τὸν ἥρωά του, ὅσον ἐφάνη ἀπὸ σκηνῆς. Καὶ αὐτοὶ οἱ αὐστηρότατα τότε κατακρίναντες τὸ κωμειδύλλιον, ὡμολόγησαν ὅτι ἡ κατόπιν ἐπιτυχία του ὠφείλετο εἰς τὴν ἔξοχον ὑποκριτικὴν δύναμιν τοῦ Παντοπούλου. Ἀλλ' ἐκεῖ ὅπου ὁ καλλιτέχνης αἴρει θρίαμβον ἀληθῆ καὶ ὡμολογημένον, εἶνε εἰς τὴν ***Τύχην τῆς Μαρούλας*** τοῦ κ. Κορομηλᾶ ὡς Μπάρμπα Λινάρδος. Τὸ πρῶτον δοθὲν ἑλληνικὸν κωμειδύλλιον ἦτο τῷ ὄντι μία εὐτυχὴς στιγμὴ ἐμπνεύσεως, ***τύχη*** ἀληθὴς καὶ διὰ τὸν συγγραφέα, τοῦ ὁποίου ἄλλο ἔργον δὲν ἐπέτυχεν ἀπὸ σκηνῆς τόσον, καὶ διὰ τὸν ἠθοποιόν, ἐμφανισθέντα ὅπως ποτὲ δὲν τὸν ὠνειρεύετο τὸ κοινὸν καὶ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἐκείνης πολλὰς βαθμίδας ἀνελθόντα εἰς τὴν συνείδησιν τῶν θαυμαστῶν του. Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν ἄλλους ρόλους ἐδῶ νὰ σημειώσωμεν. Τὸ ***Βέβαια βέβαια*** ἀποκλειστικὴν δημιουργίαν τοῦ ἠθοποιοῦ ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ συγγραφέως — ἡ μετριωτάτη φάρσα εἶνε μετάφρασις — τὸ ***Ζητεῖται ὑπηρέτης***, δύο ἐπιτυχῆ κάπως κωμειδύλλια τοῦ Κόκκου καὶ . . . τίποτε ἄλλο. Τόσῳ πτωχὸν εἶνε τὸ δραματολόγιον τοῦ Παντοπούλου! Ὅσα παίζει ἐκτὸς αὐτῶν εἶνε σχεδὸν ὅλα παρὰ τὴν κλίσιν του, παρὰ τὴν ἰδιοφυΐαν του. Ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὰ ποῦ παίζει, νομίζετε ἀκόμη ὅτι παρέχει τίποτε τέλειον καὶ ἐντελῶς ἱκανοποιητικόν; Ἐγὼ τοὐλάχιστον νομίζω ὅτι παριστάνων τοὺς συνήθεις του τύπους ὁ Παντόπουλος, μόνον τί εἶνε ἱκανὸς νὰ πράξῃ καταδεικνύει. Δὲν ἐγράφησαν, δὲν διεσκευάσθησαν ἀκόμη ἔργα ἀνάλογα τῆς τέχνης του. Αὐτὸ θὰ πῇ νὰ μὴ ἔχωμεν θέατρον, νὰ μὴ ἔχωμεν παραγωγὴν καὶ νὰ εἶνε ἠναγκασμένος σκηνικὸς μὲ ἀξίαν νὰ ***διδάσκῃ*** τοῦ πρώτου τυχόντος παιδαρίου τὰ πρωτότυπα ἢ ἐλεεινῶς μεταφρασμένα μωρολογήματα.

*

Ὁ βίος τοῦ Εὐαγγέλου Παντοπούλου, βίος ἕλληνος ἠθοποιοῦ πτωχοῦ καὶ μόνον ἐφόδιον ἔχοντος τὴν ἰδιοφυΐαν του, εἶνε περιπετειώδης καὶ πολυδιήγητος. Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὴν 25 Μαρτίου 1860. Ὁ πατήρ του Πάνος Παντόπουλος ἀξιωματικὸς τοῦ πεζικοῦ πολεμήσας γενναίως, ἦτο Σπαρτιάτης· ἡ μήτηρ του Κωνσταντίνα Μπέη κατήγετο ἐξ Ἄργους. Μαθητὴς ἀκόμη τοῦ Γυμνασίου ὁ Εὐάγγελος, ἐφοίτα συγχρόνως εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ εἰς τὸ Ὠδεῖον, ἐκεῖ μὲν διδασκόμενος ζωγραφικὴν καὶ πλαστικήν, ἐδῶ δὲ φωνητικὴν μουσικὴν καὶ δραματικήν. Ἐξ ἀρχῆς ὁ ἔρως του ἐξεδηλώθη ζωηρὸς πρὸς τὰς καλὰς τέχνας καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸ θέατρον. Μετὰ τῶν συμμαθητῶν του συνεκρότει αὐτοσχεδίους θιάσους καὶ ἔδιδε παραστάσεις εἰς φιλικὰς οἰκογενείας τὰς Ἀπόκρεως. Αὕτη ἦτο ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ σταδίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἐκείνης ἐφαίνετο ὅτι θὰ διαπρέψῃ. Δὲν ἦτο ἀκόμη δεκαεπταετὴς ὅταν οἰκογενειακαὶ περιπέτειαι, αἱ μοιραίως καταδιώκουσαι τὴν νεότητα τῶν καλλιτεχνῶν, οἱ ὁποῖοι αὐτὰς νομίζεις περιμένουν διὰ νὰ ναδειχθοῦν, — τὸν ἠνάγκασαν νὰ διακόψῃ τὰς σπουδάς του. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἠθοποιοί τινες, ὁ Κοτοπούλης, ὁ Βασιλειάδης, ὁ Χαλικιόπουλος καὶ ἄλλοι συνεκρότησαν δραματικὸν θίασον καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπέλθουν διὰ νὰ δώσουν σειρὰν παραστάσεων εἰς Αἴγιον. Εἶχον ἀνάγκην ἑνὸς νέου γνωρίζοντος σκηνογραφίαν καὶ δυναμένου ἐν ἀνάγκῃ νὰ παίζῃ καὶ κανὲν δευτερεῦον πρόσωπον εἰς τὸ θέατρον. Ὁ Παντόπουλος ἐπαρουσιάσθη τότε καὶ ὡς συνδυάζων ὅ,τι ἐζήτουν οἱ θιασάρχαι, ἐγένετο δεκτὸς μετὰ χαρᾶς. Θὰ μετέβαινε λοιπὸν εἰς Αἴγιον, θὰ ἐπεχωρίζετο πρώτην φορὰν τῆς οἰκογενείας του, θὰ ἐρρίπτετο εἰς τὰς σκληρότητας τῆς πραγματικῆς ζωῆς, νέος ἀκόμη καὶ ἄπειρος, ἐγκολπούμενος στάδιον ἀβέβαιον καὶ ἀχάριστον . . . Ἐν ἐπιστολῇ τινι ἐν ᾗ ὁ καλλιτέχνης μοι διηγεῖται τὰς περιπετείας ταύτας, ἐπιλέγει: «Ἡ μήτηρ μου ἔκλαιεν, ὁ πατήρ μου ἠπείλει, ἀλλ' ἐγὼ ἄκαμπτος ἔτρεξα ὅπου μὲ ὤθει ἡ φύσις, ὅπου μὲ ὤθει τὸ πεπρωμένον».

Τὸ πρῶτον μέρος τὸ ὁποῖον ἀνεδέχθη νὰ παίξῃ τότε — εἶνε ἀξιοσημείωτον, — ἦτο τὸ τοῦ Ἰακώβου εἰς τὸ γνωστὸν δρᾶμα τοῦ Γιακομέττη ***Σάρα καὶ Κάρολος***. Ἡ πρώτη του ἐπιτυχία. Εἰς τὸν νεήλυδα οἱ συνάδελφοί του ἀνεγνώρισαν προσόντα πολλά, — δὲν εἶχον ἀκόμη τὸν φόβον ὅτι θὰ τοὺς ὑπερέβαινε καὶ δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῆ οὐδεὶς φθόνος, — ἔκτοτε δὲ δὲν ἐδίσταζαν νὰ τῷ ἀναθέτουν καὶ δυσκολώτερα μέρη, προπάντων εἰς Κωμῳδίας, ὅπου ἐνόμιζαν, καὶ βεβαίως δὲν ἠπατῶντο, ὅτι ἐπετύγχανε περισσότερον. Ἡ ἐκτίμησις τῶν συναδέλφων καὶ τοῦ κοινοῦ τὰ ἀφειδῆ χειροκροτήματα ἐνεθάρρυναν τὸν καλλιτέχνην καὶ τὸν ἐστήριξαν εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ μείνῃ καὶ νὰφοσιωθῇ ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὸ θέατρον. Μετὰ ἓν ἔτος τὸν εὑρίσκομεν ἐν Ζακύνθῳ μετ' ἄλλου θιάσου καὶ εἶτα ἐν Πύργῳ, καὶ πάλιν ἐν Ζακύνθῳ καὶ πάλιν ἐν Πύργῳ, ὑποδυόμενον θριαμβευτικῶς Ἀρχοντοχωριάτην, Ταρτοῦφον, Ἐξηνταβελόνην, Ἀγαθόπουλον, Μπάρμπα Γεώργην καὶ καθεξῆς. Ἀλλ' ἡ ἀντιζηλία τῶν συναδέλφων, ἡ ὁποία εἶνε ὁ κλῆρος τῆς ἀληθοῦς ἀξίας, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκραγῇ. Μετὰ μίαν θερινὴν περίοδον, καθ' ἣν ἔδρεψε δάφνας ἐν Πάτραις, ὁ Παντόπουλος ἐγκατελείφθη σκληρῶς ἐκεῖ καὶ ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ κοσμηματογράφος ὑπό τινα ἰταλὸν σκηνογράφον. Τίς εἰδε δ' ἕως πότε θὰ ἔμενε χρησιμοποιῶν χάριν ψωμισμοῦ τὰ ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ παλαιὰ μαθήματα, ἐὰν τὸν χειμῶνα ἐκεῖνον δὲν μετέβαινεν εἰς Πάτρας ὁ καλὸς θίασος τῶν ἀδελφῶν Ταβουλάρη, οἵτινες, τῇ ἐπιμόνῳ προτροπῇ τοῦ τότε δημάρχου Πατρῶν, ἐκτιμήσαντος πολὺ τὸ τάλαντον τοῦ Παντοπούλου ἐκ τῶν θερινῶν παραστάσεων, προσέλαβον καὶ αὐτὸν ὡς δεύτερον κωμικόν. Τῷ 1880, πρώτην φορὰν μετὰ τὴν τριετῆ του ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας περιπλάνησιν, ὁ Παντόπουλος ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, προσληφθεὶς εἰς τὸν θίασον τοῦ κ. Ἀλεξιάδου, βασιλεύοντος τότε εἰς τὸν ***Ἀπόλλωνα***. Ἠκολούθησαν δύο ἔτη ἀπογοητεύσεως καὶ ζωγραφικῆς, μεθ' ὃ πάλιν θέατρον καὶ περιπλάνησις ἀπὸ θιάσου εἰς θίασον καὶ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. Οὕτως ἦλθεν ἡ μακαρία ἐποχὴ τοῦ ***Χρόνου τῶν Ἀθηνῶν*** καὶ τῆς ἐνθουσιώδους ἐκείνης ἐπιστρατείας. Ὁ Παντόπουλος ἦτο ἤδη νυμφευμένος καὶ εἶχε καὶ τέκνα. Τοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἠμπόδισε νὰποχαιρετίσῃ καὶ οἶκον καὶ καλλιτεχνίαν καὶ νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν στρατὸν ὡς ἐθελοντής. Ὀλίγον ἔλειψε τότε, κατὰ τὴν ἰδίαν του ἔκφρασιν, νὰφήσῃ ***τὰ κῶλα ἐν συνόροις***, ὅπου ἐπὶ δεκαεννέα μῆνας ἐταλαιπωρήθη. Ἀλλ' ἐπέζησε καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς τέχνης, πάλιν εἰς τὸ θέατρον ἀφοσιωθείς, χωρὶς φόβον νὰ το ἐγκαταλείψῃ πλέον, στερεώσας τὴν φήμην του, δημιουργήσας τὸνομά του καὶ βέβαιος ὅτι ἐφ' ὅσον πατῇ τὴν σκηνὴν θὰ ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ πολυπληθὲς καὶ ἐνθουσιῶδες ἀκροατήριον, λατρεῦον τὴν τέχνην τοῦ ἠθοποιοῦ, ὅσον οὐδενὸς ἄλλου. Καὶ σήμερον — ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶνε τὸ σημαντικώτερον, — εἶνε θιασάρχης!

Τοιοῦτος ἐν μεγάλαις γραμμαῖς ὁ βίος τοῦ Παντοπούλου, διαρκὴς ἀφοσίωσις καὶ ἀγὼν στεφόμενος ἐπὶ τέλους δι' ἐπιτυχίας. Ἐπεισοδίων πλῆθος, θλίψεις, στερήσεις, βάσανα, ἐξευτελισμοί, ἀπογοητεύσεις. Ἀλλὰ χάριν τοῦ τελικοῦ θριάμβου, διὰ τὸν ὁποῖον τόσον ἦτο βέβαιος, τὰ πάντα ὑπέμεινε, τὰ πάντα ἐλησμόνησεν ὁ καλλιτέχνης· καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν μετὰ τοῦ πατρός του παρ' ὀλίγον ὀλεθρίαν ἔριδα, καὶ τὴν ἀποστολικὴν πεζοπορίαν, τὴν ὁποίαν πάμπτωχος ἐπεχείρησεν ἀπὸ Αἰγίου εἰς Πάτρας, καὶ τὴν ἀβρόχοις ποσὶ διάβασιν ἑνὸς χειμάρρου, τὸν ὁποῖον συνήντησε καθ' ὁδόν, καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν ἁγίων εἰκόνων, τὰς ὁποίας ἐζωγράφιζε καὶ ἐπώλει ἐν ἡμέραις πονηραῖς, καὶ τὸν λυσσῶδη πόλεμον μερικῶν ὁμοτέχνων καὶ τὰς τόσας ῥαδιουργίας καὶ ὅλα . . . ὅλα. Σήμερον εἶνε τόσον εὐτυχὴς καὶ ηὐχαριστημένος ἀπὸ τὸ στάδιόν του, ὥστε καὶ τὰ πέντε τέκνα του, ἐξ ὧν μόνον τὸ ἓν εἶνε ἄρρεν, ὀνειροπολεῖ καὶ σκοπεύει νὰφιερώσῃ εἰς τὴν σκηνήν . . . Αἴ, δὲν ἀρκεῖ αὐτό;

Ὡς ἄνθρωπος ὁ Εὐάγγελος Παντόπουλος εἶνε συμπαθέστατος. Φαίνεται ἀμέσως ἐκ πρώτης ὄψεως ὁποῖος εἶνε, τοῦτο δὲ θεωρῶ τὸ καλλίτερον συστατικὸν τῆς ξυρισμένης ἐκείνης μορφῆς, τόσον γνωστῆς καὶ δημοφιλοῦς. Ἔχει χαρακτῆρα ἑλκυστικὸν καὶ ἀξιαγάπητον. Λίγα λόγια καὶ ἔξυπνα. Ἀρελής, ἁπλοῦς, μετριόφρων, μὲ παιδικὴν καρδίαν, εἶνε ὅπως πρέπει νὰ εἶνε ὁ καλλιτέχνης. Αἱ ἕξεις τοῦ καθημέραν βίου του δὲν παρουσιάζουν τίποτε τὸ ἐξαιρετικὸν — προκειμένου πάντοτε περὶ καλλιτέχνου. Τρώγει κάθε εἰκοσιτέσσαρας ὥρας καὶ ἀγαπᾷ νὰ πίνῃ ὀλίγον προπάντων εὑρισκόμενος μεταξὺ ἀνθρώπων τοῦ κύκλου του. Καπνίζει πολύ, αὐτὴ εἶνε ἡ μόνη του κατάχρησις, ἂν δὲν πρέπει νὰ τῷ καταλογισθῇ ὡς τοιαύτη ἡ κλίσις πρὸς τὴν μόνωσιν καὶ τὸν σιωπηλὸν ρεμβασμόν. Ἀποφεύγει ὅσον εἰμπορεῖ τὴν τύρβην τοῦ κόσμου καὶ μισεῖ τὴν κοινωνικὴν ἐθιμοτυπίαν. Ἀγαπᾷ τὴν δόξαν καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ ἄνθρωπος τὴν πρόοδόν του. Ἀλλὰ τῷ εἶνε ἐνοχλητικὸν εἰς ἄκρον νὰκούῃ ἐπαίνους κατὰ πρόσωπον. Τῷ ἀρκεῖ ἡ ἐντύπωσις τοῦ ἀκροατηρίου του· αὐτὸ ἐν τῷ συνόλῳ του εἶνε κολακευτικώτερον καὶ εὐγλωττότερον πάσης φιλόφρονος γνωριμίας τῆς στιγμῆς. Εἶνε ἀφῃρημένος καὶ ἐνίοτε γίνεται μισάνθρωπος, μελαγχολικός. Ἀλλὰ καλὸς δὲν εἶνε ποτέ, ὁ Θεὸς νὰ φυλάξῃ! Τὴν ἀξίαν τοῦ χρήματος ὁ καλλιτέχνης δὲν την γνωρίζει. Ἔχει ἀναθέσει εἰς τὴν σύζυγόν του τὴν διεύθυνσιν τοῦ οἴκου του, ἀρκούμενος εἰς τὸ ἐκ δεκαρῶν ***χαρτζηλίκι*** τὸ ὁποῖον ἡ καλὴ αὐτὴ

οἰκονόμος ἐνθέτει ἑκάστην πρωΐαν εἰς τὸ θυλάκιον τοῦ γιλεκίου του. Κατὰ τοῦτο ὁμοιάζει — καὶ μοι φαίνεται πολὺ φυσικόν, — μὲ τὸν ἄλλον σκηπτοῦχον τοῦ γέλωτος, τὸν Σουρῆν, ἐπίσης ἀδαῆ οἰκιακῆς διευθύνσεως. Πρέπει ἀκόμη νὰ προσθέσω, — καὶ ἐλπίζω νὰ μὴ παρέλειψα τίποτε χαρακτηριστικόν — ὅτι ὁ Παντόπουλος εἶνε συνήθως σοβαρός. Πρᾶγμα περίεργον ἐκ πρώτης ἀλλ' ὄχι μοναδικόν. Τὸ μειδίαμα σπανίως διαστέλλει τὰ χείλη ἐκείνου, ὁ ὁποῖος σκορπίζει περὶ αὐτὸν τὸν γέλωτα παταγώδη καὶ εὐφρόσυνον, — γέλωτα τοῦ ὁποίου ἡ ἠχὼ θὰ ἐπιζήσῃ, ἀντιλαλουμένη ἐπὶ μακρὸν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν καὶ περιβάλλουσα τὸ ὄνομα τοῦ καλλιτέχνου, ἕως οὗ σβεσθῇ ἠρέμα μετ' αὐτοῦ εἰς τοῦ χρόνου τὸ ἀχανές.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΜΕ ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ

Ο ΓΕΡΟ ΘΑΝΟΣ

Εἶτανε γέρος, ναί· μὰ ἡ καρδιά του δὲν ἤξερε γερατειά. Δούλευε σὰν παλικάρι, συλλογιζότανε σὰν ἄντρας, ἀγαποῦσε σὰ μάννα. Ἡ ἀγάπη τὴν ἔθρεφε ὅλη του τὴ ζωή. Νέος ὄντας ἐλάτρευε τὴ χαδεμένη του τὴ Μάρω, τὴ Μάρω ποῦ πρόφταξε δὲν πρόφταξε νὰ τοῦ χαρίσῃ μιὰ μονάκριβη κόρη. Σὰν ἀκολουθοῦσε τὸ λείψανό της εἶταν ἀσπρισμένα τὰ μαλλιά του ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά. Μιὰ τρομερὴ νυχτιὰ τοῦ τῆς ἐλεύκανε τὶς τρίχες ἐκεῖνες. Ἡ νυχτιὰ ποῦ γεννοῦσε ἡ Μάρω τὴ Φρόσω, ποῦ ὁ Θάνος μπῆκε κ' εἶδε ἄξαφνα ἕνα λιμπιστὸ κοριτσάκι στὸ πλάγι τῆς νεκρῆς μάννας του.

Ὅταν ἔγειν' ἄντρας ὁ Θάνος ἀγαποῦσε τὴ Φρόσω, τὴ μονάκριβη κόρη του. Γιὰ κείνη ζοῦσε, καὶ γιὰ κείνη δούλευε στὸ μικρὸ περιβόλι. Ἂν δὲν εἶτανε γιὰ κείνη, ! ποῦ μποροῦσε νὰ βαστάξῃ τὴ στέρηση τῆς ἀγαπημένης του Μάρως!

Τὰ χρόνια πρέπει τὸν πόνο ἢ νὰ τονε γιατρέψουν, ἢ νὰ τὸν πνίξουν μέσα στὸν τάφο, μὰ σωματικὸς εἶναι, ψυχικὸς εἶναι. Τῆς Φρόσως τὰ δεκάξη ἐκεῖνα χρόνια, ποῦ τἄβλεπες κι ἀνθοῦσανε στὸ παρθενικό πρόσωπό της, τόνε γιάτρεψαν τὸν πόνο τοῦ Θάνου. Μόνο ποῦ τὸν κεντοῦσε ἀκόμα κάτι βαθειὰ βαθειὰ μέσα του, σὰν τὴν κοίταζε κατάματα κάποτες. Τῆς ἔμοιαζε τῆς μακαρίτισσας ἡ μικρή.

Τὸν εἶχε ξεχασμένον κι αὐτὸν τὸν κρυφὸ καημὸ σὰν τὴν πάντρευε· ἔκλαιγε, μὰ εἶταν ἀπὸ τὴ χαρά του.

Ἄχ, καὶ νὰ τὴν ἔπαιρν' ὁ Χάρος καὶ τούτη τὴ δεύτερή του ἀγάπη! Δὲν εἶταν ὁ Χάρος τώρα, εἶταν ὁ Δαίμονας! Ὅτι ἔκαμ' ἐγγόνι ὁ Θάνος, ὅτι φύτρωσε τρίτο βλαστάρι μὲς τὴν καρδιά του, τὴν ξελάγιασαν τὴν ὄμορφη Φρόσω, τὸν τρέλλαναν τὸν ἀπελπισμένο τὸν ἄντρα της, κ' ἔμεινε ὁ γέρος ὁλομόναχος στὸ μικρὸ σπιτικό του μὲ τὴ μικροῦλα τὴ Μάρω του!

Εἶταν κάτασπρα τώρα πιὰ τὰ μαλλιά του. Ἔτρεμαν τὰ χείλη του τώρα, καὶ τὴν καρδιά του τήνε ματώναναν δυὸ μεγάλες πληγές. Τῆς Φρόσως ἡ πληγὴ τὴν ξανάνοιξε καὶ τὴν ἄλλη, τῆς πρώτης ἀγάπης του. Ἂν εἶχε τύχη νὰ ζῇ ἡ φρόνιμη Μάρω του δὲ θενἄπερτε τὸ τρομερὸ αὐτὸ ἀστροπελέκι στὸ σπιτικό.

Εἴρχουνταν ὧρες ποῦ δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ βαστάξῃ. Ἔπαιρνε στὰ γόνατα τὴ μικροῦλα, τὴν κοίταζε σὰν τοῦ χαμογελοῦσε καὶ πολεμοῦσε νὰ πιάσῃ τὰ γένεια του, καὶ δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ βαστάξῃ. Πήγαινε νὰ ραγίσῃ πιὰ ἡ καρδιά του. Τὴν ἄφινε καταγῆς τὴ μικροῦλα, κ' ἔβγαινε πάλι στὸ περιβόλι, κ' ἔσκαβε, ἔσκαβε, ἔσκαβε. Τὸν περέχυνε ὁ ἱδρος τὸ γερο-Θάνο. Ἀναπνοὴ πιὰ δὲν εἶχε. Ἔμπαινε μέσα κατακομμένος, ἀφανισμένος. Ἔτρωγε μὲ πολλὴ ὄρεξη, κ' ὕστερα κοιμούνταν σὰ μολύβι.

— Ποῦθε νὰ τοῦ ἔρχεται τόση ὄρεξη καὶ τόσος ὕπνος, ἔλεγαν κάποτες οἱ γειτόνοι. Ὁ Θεὸς πρέπει νὰ τοῦ τὰ δίνῃ αὐτὰ τὰ καλά, γιὰ χάρη τῆς μικροῦλας τῆς Μάρως του.

Ναί. Εἴτανε ὁ Θεὸς ποῦ τονε λένε *δουλειά*.

Α.

ΕΞ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΝ

ΤΕΧΝΗΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Μυριάκις ἐδόθη ὁ ὁρισμὸς τῆς ζωῆς· ἀληθῶς ὅμως οὐδεὶς ἐκ τῶν ὁρισμῶν εἶναι ἐπαρκής. Περὶ τῆς γενέσεως τῆς ζωῆς πλεῖσται ἐγένοντο ὑποθέσεις καὶ ἐν τούτοις ἀκριβῶς οὐδὲν γνωρίζομεν. Τά τε ζῷα καὶ τὰ φυτὰ πολλαπλασιάζονται· πολλαπλασιαζόμεθα διαρκῶς, ἀλλ' εἰλικρινῶς ἀγνοοῦμεν πράγματι ὅ,τι πράττομεν. Ἀναμφιλέκτως πάντες οἱ ἐρευνήσαντες τὰ φαινόμενα τῆς γενέσεως παρετήρησαν τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο μικροσκοπικῶν κυττάρων. Ἀληθῶς ἡ ἀρχὴ ἁπάντων τῶν ἐντων ἀποτελεῖται ἐκ μικροτάτου κυττάρου, ἢ ἐκ δύο εἰς τ' ἀνώτερα ζῷα. Τὸ κύτταρον τοῦτο παρήχθη ἐν τῇ ὀργανώσει τῶν γονέων, ἔχει δὲ ἐν ἑαυτῷ ἔκτακτον ἰσχύν, δι' ἧς διαιρούμενον εἰς δύο, μετὰ ταῦτα εἰς τέσσαρα, ὕστερον εἰς δέκα ἓξ καὶ μετέπειτα εἰς τριάκοντα δύο, καὶ καθεξῆς οὕτω διαιρούμενον, πολλαπλασιαζόμενον καὶ μεταπλασσόμενον παράγει μυριάδας ὁμοίων κυττάρων· τὸ ἀρχικὸν εἶναι ἡ πηγή, ὁ βλαστὸς τοῦ μέλλοντος σώματος, καὶ ἐγκλείει τὰ στοιχεῖα τῶν τάσεων τοῦ σώματος τούτου, τῆς φυσιολογίας του καὶ συνήθως τῶν ἀσθενειῶν του· τὸ πρωτογόνον τοῦτο ἄτομον περιλαμβάνει πραγματικῶς ἅπαν τὸ μέλλον ὄν, μετὰ πλείστων χαρακτήρων, οἵτινες μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν θέλουσιν ἐκδηλωθῇ. Τοῦτο εἶναι ἔκτακτον, ἀκατανόητον· ἀποτελεῖ γεγονὸς θαυμασιώτατον, γεγονὸς ὅμως ἀληθὲς περὶ οὗ ἀσφαλεστάτας ἔχομεν εἰδήσεις.

Δὲν ἀρκεῖ ὅμως πολλάκις ἡ γνῶσις πρὸς ἐξήγησιν· γνωρίζομεν πλεῖστα πράγματα ἅτινα οὐδόλως ἐξηγοῦμεν, ἕνεκα τούτου ἀφοῦ ὁμολογοῦμεν τὴν ἡμετέραν ἄγνοιαν περὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς, δύναταί τις νὰ ψέξῃ ἡμᾶς ἐπιχειροῦντας νὰ θίξωμεν τὸ ζήτημα τῆς τεχνητῆς δημιουργίας. Ἡ παρατήρησις εἶνε βάσιμος, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου θεωροῦμεν καλὸν νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχήν μας.

Δὲν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν ζωήν, ὑπὸ τὴν τελειοτέραν αὐτῆς ἐκδήλωσιν· τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ θηλαστικοῦ ἢ τοῦ πτηνοῦ, εἴτε τοῦ βατραχίου ἢ τοῦ ἐντόμου· πρέπει νὰ κατέλθωμεν χαμηλότερον, εἰς τὸν

ἁπλοῦν ὀργανισμόν, τὸν συνιστάμενον ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου μικροσκοπικοῦ κυττάρου, τοῦ παριστῶντος τὸν ἁπλούστερον βαθμὸν τῆς ζωῆς. Ὅπως ἐκμάθωμεν τὴν ζωγραφικὴν ἀρχίζομεν νὰ ἰχνογραφῶμεν καὶ ἐκτελῶμεν ἁπλουστάτας γραμμάς· οὕτως ὅπως γνωρίσωμεν τὴν ζωὴν ἐπίσης, πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν τὰς ἁπλουστάτας ζωϊκὰς μορφάς. Λοιπὸν τί διδασκόμεθα ὑπὸ τῶν ἁπλουστάτων τούτων μορφῶν καὶ ἰδίως κατὰ τί διαφέρουσι τῆς καλουμένης ἀνοργάνου ὕλης τῆς στερουμένης ζωῆς; Ποία ἡ διαχωρίζουσα ταῦτα ἄβυσσος; Βεβαίως μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πρωτοζώων ὑπάρχουσι διαφοραί· ἀλλ' ἐὰν προχωρήσωμεν περαιτέρω, πειθόμεθα ὅτι ὑφίστανται μόνον κατὰ βαθμὸν διαφοραί ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ φύσιν. Ἀφ' ἑτέρου μεταξὺ τῆς ἀνοργάνου ὕλης καὶ τῆς ἐνοργάνου τῆς ζώσης, ὅσον ἁπλῆ καὶ ἂν εἶναι αὕτη, ὑπάρχει ἕτερόν τι· ὑφίσταται οὐσιώδης διαφορά, διαφορὰ οὐ μόνον βαθμοῦ ἀλλὰ διαφορὰ φύσεως; Λοιπὸν ὄχι, τοιοῦτο χάσμα δὲν ὑπάρχει, ὡς σαφῶς ἐξάγεται ἐκ τῶν νεωτέρων ἐργασιῶν τῶν κρυσταλλογράφων καὶ τῶν φυσικῶν. Ποῖαι εἶναι αἱ διακριτικαὶ ἰδιότητες ἢ μᾶλλον αἱ θεωρούμεναι ὡς τοιαῦται τῶν ζώων; Ἡ αἰσθητικότης; Ἀλλὰ οἱ κρύσταλλοι καὶ ἡ ἀνόργανος ὕλη αἰσθάνονται· κατέχουσιν ἀσθενεστάτην ἐρεθιστικότητα καὶ ἀντιδρῶσιν εἰς τὸν κτύπον, τὴν θερμότητα, τὸν ἠλεκτρισμόν, τὸ φῶς κτλ. Τὸ κινητικόν; Τὰ ἀνόργανα σώματα κατέχουσι τὸ τοιοῦτον· τιθέμενα ἀπέναντι ἀλλήλων συνενοῦνται ἐὰν ἔχουν ἀμοιβαίαν συγγένειαν ἢ ἀπωθοῦνται τοὐναντίον. Ἡ θρέψις; Ἀλλ' οἱ κρύσταλλοι τρέφονται ἐπίσης· παχύνονται αὐξάνοντες τὴν οὐσίαν αὐτῶν, ὅταν δύνανται τοῦτο ἐν τῷ χώρῳ ἐν ᾧ εὑρίσκονται, ἢ ὅταν ἔπαθον πληγήν τινα· ὅταν ἀπολέσωσι μέρος τῆς οὐσίας αὐτῶν, ἡ πληγὴ των θεραπεύεται καὶ ἀνασκευάζεται. Ἀποκόψατε τὸν πόδα ἢ τὴν οὐρὰν σαύρας, πάλιν ἐκφύεται ποῦς καὶ οὐρά· θραύσατε τὸ ἄκρον κρυστάλλου καὶ θέσατε αὐτὸν εἰς τόπον δυνάμενον νὰ τὸν θρέψῃ, τὸ ἄκρον ἐπιδιορθοῦται πάραυτα, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Παστέρ. Τέλος ὁ κρύσταλλος, ὡς καὶ πᾶς λίθος, γηράσκει καὶ ἀποθνήσκει, ἤτοι ἕνεκα τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων φθείρεται καὶ ἀποβάλλει τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἡ ἀποτελοῦσα αὐτὸν ὕλη δύναται ν' ἀναζωογονηθῇ ὑπό τινας συνθήκας. Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι μεταξὺ τῆς ἀνοργάνου ὕλης καὶ τῆς ὀργανικῆς ὑπάρχει ἄβυσσος ἀδιαπέραστος.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ ζῶσα ὕλη παρουσιάζει ἐνίοτε περιέργους χαρακτῆρας. Ἐνίοτε οὐδὲν ἐν αὐτῇ καταδεικνύει τὴν ὕπαρξιν τῆς ζωῆς. Τὸ σπέρμα τῶν φυτῶν, ὁ παγωμένος ἰχθύς, διάφορα ἀπεξηραμμένα μικρὰ ζῷα, ἅπαντα ταῦτα φαίνονται ἐντελῶς νεκρά, οὐδὲν ἐκδηλοῦντα σημεῖον ζωῆς. Ἂν ὅμως τεθῶσι εἰς κατάλληλον μέσον, ἡ ἐν αὐτοῖς λανθάνουσα ζωὴ καθίσταται ἐνεργὸς, καταφανής. Θὰ εἴπητε ὅτι ἐγένετο ἀνάστασις, ὅτι ἡ ζωὴ διεδέχθη τὸν θάνατον; Οὐχί, ἀλλ' ἡ ζωὴ ἦτο σιωπηρά, κοιμισμένη· ὑπῆρχεν ἐν ἰσχύϊ, ἀλλ' οὐχὶ ἐν ἐνεργείᾳ. Ὁποία διαφορὰ ὑπάρχει πραγματικῶς μεταξὺ τῆς λανθανούσης ζωῆς καὶ τῆς διαδεχθείσης ταύτην ἐνεργοῦ; Ἐλαχίστη· προσετέθη ὀλίγον ὕδωρ, ὀλίγη θερμότης καὶ τίποτε περισσότερον. Πρὸς τούτοις ἡ συγγένεια τῆς ἀψύχου ὕλης πρὸς τὴν ζῶσαν καταδεικνύεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι οὐδεμία τῶν οὐσιῶν τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν ζωὴν ἢ εἰς τὸ ζῶν ὄν δὲν ἀνήκει μόνον ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ δεύτερον. Τὰ στοιχεῖα τὰ ἀποτελοῦντα τὸ σῶμα τῶν πολυπλοκωτέρων ὀργανισμῶν, αἱ συνθέσεις αἱ ποικίλα καὶ παράδοξα λαβοῦσαι ὀνόματα ὑπὸ τῶν χημικῶν, ἅπαντα ταῦτα συνοψίζονται εἰς δέκα ἢ δεκαπέντε ἁπλᾶ σώματα. Ἡ ζωὴ δὲν μεταχειρίζεται οὐδεμίαν εἰδικὴν χημικὴν σύνθεσιν, καὶ ἅπαντα τὰ παρ' αὐτῆς παραγόμενα ἀναλύονται εἰς ἐλάχιστα ἁπλᾶ στοιχεῖα. Τὸ λεύκωμα, οὐσία ἀναγκαιοτάτη τῆς ζωῆς, συνίσταται ἐκ θείου, ὑδρογόνου, ἀζώτου, ὀξυγόνου καὶ ἄνθρακος.

Καλῶς, ἀλλ' ὁ Παστὲρ δὲν εἶπεν ὅτι ἅπαντα τὰ ὑπὸ τῆς ζωϊκῆς ὕλης παραγόμενα σώματα εἶναι ἀσύμμετρα, ἐνῷ τὰ ἀνόργανα στοιχεῖα συναθροίζονται καὶ ἑνοῦνται οὕτως ὥστε μεταξὺ ἄλλων χαρακτήρων αἱ φωτειναὶ ἀκτῖνες δὲν δύνανται κατ' εὐθεῖαν νὰ διέλθωσι δι' αὐτῶν; Μάλιστα, ἀλλὰ πολὺς ἔκτοτε παρῆλθε χρόνος. Πρῶτον, ἅπασαι αἱ συνθέσεις δὲν εἶναι ἀσύμμετροι· ἀφ' ἑτέρου ἡ ζωὴ δὲν ἔχει μόνη τὴν ἰδιότητα νὰ παράγῃ τοιαῦτα ἀσύμμετρα σώματα. Οἱ χημικοὶ διὰ τῆς συνθέσεως κατώρθωσαν νὰ παραγάγωσιν ἀσύμμετρα σώματα· διὰ τῶν ἐργασιῶν των ἐπέτυχον νὰ ντιγράψωσι τὰς ἐνεργείας τῆς ζωῆς. Πρὸς τούτοις κατώρθωσαν πλείστας τεχνικὰς συνθέσεις· κατὰ βούλησιν ἐχειρίσθησαν ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις αὐτῶν τὰς οὐσίας ἃς ἐνομίζετο ἱκανὸν νὰ παραγάγῃ μόνον τὸ ζῶν ὄν. Κατὰ τὸ 1828 ὁ Βάλερ παρεσκεύασε τὴν οὐρείαν προϊὸν τοῦ μὴ ἀφομοιωσίμου τῶν λευκωματοειδῶν ὑλῶν. Ἔκτοτε παρεσκευάσθησαν ὑδρογονοῦχοι ἄνθρακες, ἀλκοόλ, διάφορα φυτικὰ ἀλκαλοειδῆ καὶ ἄλλαι οὐσίαι. Ὁ Σουτζεμβέργερ ὁ περίφημος χημικὸς τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας, κατώρθωσε τὴν σύνθεσιν σώματος παρουσιάζοντος ἅπαντας τοὺς χαρακτῆρας τῶν πεπτονῶν, δηλαδὴ τοῦ λευκώματος, διότι αἱ πεπτόνες εἶναι λεύκωμα ἔνυδρον ὑπομεῖναν μεταβολὰς μορφῆς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ χημικάς.

Ἔστω, θὰ εἴπῃ τις· ἀλλὰ τέλος ἅπαντα ταῦτα δὲν εἶναι ζῶσα ὕλη καὶ δὲν ἔχει τὴν μορφὴν ταύτης. Πλάνη ὅμως εἶναι καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι αἱ οὐσίαι αὗται ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀνόργανον ὕλην. Αὗται εἶναί πως ἀπώτεραι, δὲν εἶναι ἔτι ὕλη ζωϊκὴ ἔχουσα τὴν ζωὴν ἣν βλέπομεν εἰς τὰ ζῶντα κύτταρα. Καθόσον ἀφορᾷ τὴν μορφὴν τὸ ζήτημα δὲν ἔχει σημασίαν. Πρὸς τούτοις πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι τὰ πειράματα τοῦ Traube (1867) τοῦ Harting καὶ Ord. Monnier καὶ Vogt (1882) παρέσχον περιεργότατα ἀποτελέσματα. Ὁ Traube κατώρθωσε νὰ κατασκευάσῃ τεχνητὰ κύτταρα μιγνύων διαλύσεις πυκτώματος καὶ δεψικῆς οὐσίας, κύτταρα ἱκανὰ αὐξήσεως, κύτταρα ἔχοντα μεμβράνην δι' ἧς ἀνεπτύχθησαν σώματα μεταβαίνοντα ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω καὶ ἀντιθέτως, δι' ὧν ἐπήργετο αὔξησις τοῦ ὄγκου. Προσθέτω ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ἔτι κύτταρα ζῶντα, ὡς ἐννοεῖται κοινῶς ἡ λέξις ζῶν, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Ἐσχάτως, εἰς τὰ 1890, γερμανὸς ζωολόγος μεγίστης τυγχάνων ὑπολήψεως, ὁ Bütschli, κατέστησε γνωστὰ περιεργότατα πειράματα τῆς αὐτῆς τάξεως, κατασκευάσας κύτταρα σχηματισμένα, ἐξ ἐλαίου καὶ ἅλατος τιτάνου, ἐν οἷς τελοῦνται κινήσεις καὶ ῥεύματα ὅμοια πρὸς τὰ παρατηρούμενα εἰς τὰς ἀμοιβάδας, αἵτινες εἶναι πρωτόζωα. Τί συνάγομεν ἐκ τούτων; Ἡ χημεία δεικνύει ἐναργῶς, ὅτι ἐν συνόλῳ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ὕλης οὐδὲν ὑπάρχει τὸ εἰδικὸν ἐν τῇ ζωϊκῇ. Ἐννοῶ διὰ τοῦτο, ὅτι ἡ ζωὴ δὲν παράγει οὐδὲν σῶμα οὕτινος τὰ στοιχεῖα νὰ μὴ ἦναι γνωστὰ καὶ ἄφθονα ἐν τῇ φύσει· ἡ φύσις δίδει νέαν μορφὴν εἰς τὰ στοιχεῖα ταῦτα, αὕτη ἀθροίζει καὶ συνενοῖ ταῦτα κατ' ἰδιαιτέρους τρόπους, ἀλλ' αὕτη δὲν ἐνεργεῖ ἐπὶ οὐδενὸς ἰδιαιτέρου στοιχείου, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, δὲν ἐπιτυγχάνει οὐδεμίαν σύνθεσιν ἣν δὲν δυνάμεθα νὰ παρασκευάσωμεν ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις ἡμῶν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ χημεία διδάσκει ὅτι τὰ ὑλικὰ

τῆς ζώσης οὐσίας εἶναι ὑλικὰ ὑπάρχοντα ἀκατέργαστα ἐν τῇ φύσει καὶ ἀφθονοῦντα ἐν ταύτῃ. Ἐν μιᾷ λέξει, ἡ ζῶσα ὕλη εἶναι μορφὴ τῆς ἀκατεργάστου ὕλης, καὶ τὰ προϊόντα τῆς ζωῆς δὲν διαφέρουσι τῶν ἀνοργάνων, εἰμὴ ἐκ τῆς χημικῆς μορφῆς καὶ τοῦ τρόπου τῆς συνενώσεως αὐτῶν. Δηλαδὴ ἡ ζωὴ κυρίως εἶναι μ ο ρ φ ή. Κατ' οὐσίαν εἶναι ἀνόργανος ὕλη μορφὴν ἔχουσα διάφορον. Τούτων οὕτως ἐχόντων, δικαιούμεθα νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ ἐπιτύχωμεν ἡμέραν τινὰ συνθήκας, δι' ὧν τὰ ἀνόργανα στοιχεῖα θὰ λάβωσιν ἀντὶ ἄλλης τὴν μορφὴν τῆς ζώσης ὕλης, δηλαδὴ θ' ἀρθροισθῶσι ὥστε νὰ κατασταθῶσι ζῶσα ὕλη. Ἡ ἐργασία οὐδὲν ἐνέχει τὸ ὑπερφυσικόν, ἐπιτρέπεται δὲ ἀπὸ τοῦδε νὰ συμπεράνωμεν τὴν πιθανότητα. Τὸ πᾶν εἶναι νὰ ἐξευρεθῇ τρόπος ὅπως διὰ τοῦ ὑδρογόνου, τοῦ ὀξυγόνου, τοῦ ἀζώτου, τοῦ ἄνθρακος, τοῦ θείου κλ. δημιουργηθῶσι συνθῆκαι τοιαῦται, ὥστε αἱ οὐσίαι αὗται νὰ ἑνωθῶσιν εἰσ οὐσίαν. ἥτις θὰ ὁμοιάσῃ πρὸς τὸ πρωτόπλασμα, εἰς τὴν φυσικὴν ταύτην βάσιν τῆς ζωῆς ἣν ἀνευρίσκομεν εἰς πᾶν κύτταρον· δὲν πρόκειται ν' ἀνακαλύψωμεν τὴν μέθοδον τὴν ἐπιτρέπουσαν νὰ δημιουργήσωμεν χημικόν τι σῶμα εἰδικὸν τῆς ζωῆς, διότι τοσοῦτον σῶμα δὲν ὑπάρχει· ἡ ζῶσα ὕλη συνίσταται ἅπασα ἐξ ἀνοργάνου ὕλης· ἐκ ταύτης προέρχεται, καὶ εἰς ταύτην μεταβαίνει. Ἀλλὰ ἐπαναλαμβάνομεν, θὰ κατορθωθῇ τὸ τοιοῦτον ἴσως προτοῦ πραγματικῶς ὁρίσωμεν καὶ ἐννοήσωμεν τί ἐστὶ ζωή.

[Henry de Varigny] Ν. Χ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

Καῦσις νεκροῦ ἐν Κίνᾳ

Ἐνδιαφέρουσα τελετὴ ἐγένετο ἐσχάτως ἐν Σαγχαΐ. Ὁ νεκρὸς βουδικοῦ ἱερέως, ὅστις εἶχεν ἀποθάνῃ πρὸ ἑνὸς ἔτους, καὶ ὅστις κατὰ τὸν βίον του εἶχε φήμην ἁγίου, ἐκάη. Ὁ τόπος ἔνθα ἐγένετο ἡ καῦσις ἦτο πλησίον τῆς εὐρωπαϊκῆς συνοικίας. Ἐπὶ τῆς θέσεως ὁπόθεν ὁ ἅγιος «ἐπορεύθη εἰς τοὺς Οὐρανοὺς» ἐκτίσθη ἴδιος ναός, καὶ ἐκεῖ ἐγένετο καὶ ἡ καῦσις. Τετρακόσιοι περίπου πιστοί, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μακρόθεν ἐλθόντες, συνήχθησαν ἐκεῖ, ὅπως διὰ τελευταίαν φορὰν τιμήσωσι τὸν Λίου-Λάου-Φῶ (Λίου εἶνε ὁ γέρων Βούδας) πρὶν ἢ «ἐν πυρώδει ἅρματι πορευθῇ εἰς τοὺς Οὐρανούς». Τὸ φέρετρον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐνεκλείετο τὸ πτῶμα τοῦ ἱερέως, ἦτο στρογγύλον, καὶ πρὸς τὰ ἄνω ἐσχημάτιζε κορυφήν. Ὁ διευθύνων τὴν τελετὴν ἀρχιερεὺς ἔλεγεν ὅτι ὁ ἅγιος εἶχεν ἀποθάνῃ καθήμενος. Τοιαύτη εἶνε ἡ στάσις ἣν βλέπει τις εἰς τὰ ἀγάλματα τοῦ Βούδα: μὲ διεσταυρωμένας κνήμας, τὰς χεῖρας ἡνωμένας, τοὺς δακτύλους συμπεπλεγμένους καὶ πρὸς τὰ ἄνω διευθυνομένους. Ὁ νεκρὸς δὲν ἠγγίχθη ποσῶς, ἀλλὰ τὸ φέρετρον ἐτέθη ὑπεράνω αὐτοῦ, ἐξ οὗ ἐξηγεῖται καὶ τὸ κωνικὸν αὐτοῦ σχῆμα. Ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ φερέτρου ἦσαν τοποθετημένα εὐῶδες ξύλον, ῥητίνη, καὶ ξυλάνθρακες κατόπιν δ' ἡ βάσις εἶχε σφραγισθῆ καλῶς διὰ κηροῦ. Ἡ πυρὰ ἦτο σχεδὸν 12 πόδας ὑψηλή, τὸ φέρετρον ὅμως δὲν ἐτέθη ἐπ' αὐτῆς, ἀλλὰ μεταξὺ τῆς πυρᾶς, καὶ ἑνὸς νεωστὶ ἐκσκαφέντος λάκκου, ὅστις ὁμοίως εἶχε πληρωθῆ διὰ καυσίμου ὕλης. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν εὑρίσκετο ἕτερος μικρὸς λάκκος ὅστις δι' αὔλακος συνεκοινώνει μετὰ τοῦ μεγάλου. Τὸ φέρετρον ἦτο περικυκλωμένον μὲ χαρτίνους ἀπομιμήσεις ὄγκων ἀργύρου. Ὁ Κινέζος νομίζει ὅτι ὁ ἀποθνήσκων ἔχει καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον τὰς αὐτὰς ἀνάγκας ὅπως καὶ ἐνταῦθα, καὶ διὰ τοῦτο φροντίζει ὅπως μετὰ τῶν ἀποθνησκόντων συγκαίονται ὅλα τὰ χρήσιμα αὐτῆς· ἀπομιμήσεις διαφόρων ἀντικειμένων ἐκ χάρτου, ἤτοι ὄγκοι χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, οἰκίαι, ἅμαξαι μεθ' ὑπηρετῶν καὶ ἵππων, κιβώτια πλήρη ἐνδυμασιῶν καὶ μετάξης. Αἱ περὶ τὸ φέρετρον κεῖσαι ἐκ χάρτου ἀπομιμήσεις ἀργύρου ἐκόστιζον πλέον τῶν 200 δολλαρίων. Πέριξ τοῦ λάκκου ἦσαν πολλὰ κηρία πάχους βραχίονος τοποθετημένα. Οἱ ἱερεῖς, πάντες ἐν μεγάλῃ στολῇ, ἐσχημάτιζον περὶ τὸ φέρετρον κύκλον, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ πιστοί, καὶ ἔκραζαν «Ο! Μί! Τά! Φῶ!». Τότε ἔλαβεν ὁ ἀρχιερεὺς μίαν καίουσαν δᾷδα καὶ τὴν ἔθεσεν εἰς τὸν μικρὸν λάκκον. Ἡ πρᾶξις αὕτη συνωδεύθη ὑπὸ χαμηλοφώνων προσευχῶν. Ταχέως ἀνεφάνησαν καπνὸς καὶ φλόγες πέριξ τοῦ φερέτρου, πάντες δ' οἱ παρόντες ἐρρίφθησαν κατὰ γῆς καὶ ἐδέοντο τόσον δυνατὰ ὅσον ἐπέτρεπον οἱ πνεύμονές των. Ἐλήφθη φροντὶς ὅπως αἱ φλόγες μόνον τὴν βάσιν τοῦ φερέτρου καύσωσι, δι' ὅπερ διαρκῶς ἔχυνον ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου μέρους ὕδωρ. Ὅταν ἡ βάσις τοῦ φερέτρου κατεφαγώθη ὑπὸ τῶν φλογῶν, ἐφάνη τὸ πτῶμα γλυστρῶν ἐκ τοῦ φερέτρου πρὸς τὸν φλέγοντα λάκκον. Τὸ πτῶμα εἶχε διαφυλάξει τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως περιγραφεῖσαν στάσιν. Τρεῖς καὶ ἡμίσειαν ὥρας, ἀφ' ὅτου τὸ πῦρ εἶχεν ἀναφθῆ, δηλ. εἰς τὰς 9 1/2 π. μ. τὸ σῶμα εἶχε μεταβληθῆ εἰς σποδόν.

Ἀντοχὴ τοῦ ἀκανθοχοίρου κατὰ τῶν δηλητηρίων

Περὶ τῆς ἀντοχῆς τοῦ ἀκανθοχοίρου κατὰ τοῦ κυανιοκαλίου γράφει ὁ καθηγητὴς Ε. Ἄρναχ τὰ ἑξῆς εἰς τὴν «Φαρμακευτικὴν Ἐφημερίδα» τοῦ Βερολίνου.

Εἶνε πασίγνωστον γεγονὸς ὅτι ὁ κοινὸς ἀκανθόχοιρος (Erinaceus Europaens) διακρίνεται μεταξὺ πάντων τῶν θερμοαίμων, τῶν χρησιμοποιηθέντων μέχρι τοῦδε εἰς τοξικολογικὰς ἐρεύνας, δι' ὅλως ἰδιαιτέρας καὶ θαυμαστῆς ἀναισθησίας κατὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν διαφόρων δηλητηρίων. Κατὰ πρῶτον λόγον ἀναφέρομεν τὰ ζωϊκὰ δηλητήρια ὡς οὐδόλως προσβάλλοντα τὸν παράδοξον ἀκάνθινον ἥρωα· δύναταί τις νὰ τὸν τρέφῃ ἀφόβως διὰ κανθαρίδων, (αἵτινες διὰ τὰ κρεωφάγα οἷα π. χ. ἡ γαλῆ κλπ. εἶνε δηλητηριωδέσταται) χωρὶς νὰ τῷ ἐπέλθῃ ἡ παραμικρὰ βλάβη. Ἔτι θαυμασιώτερον εἶνε τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας του πρὸς τὴν ἔχιδναν λαμβάνει αἱματηρὰ δείγματα εἰς τὸ πρόσωπον καὶ ἄλλα μὴ ἀκανθηρὰ μέρη τοῦ σώματός του, χωρὶς νὰ τῷ προξενηθῇ ἐκ τούτων ἡ παραμικρὰ βλάβη ὡς πρὸς τὴν ἐν γένει ὑγείαν του.

Ὁποσδήποτε ὅμως ἡ ἀντοχὴ αὕτη τοῦ ἀκανθοχοίρου κατὰ ζωϊκῶν δηλητηρίων εἶνε κατανοητή, διότι ζῶον τρεφόμενον κατὰ κύριον λόγον ἐκ κανθάρων καὶ ἄλλων ἐντόμων, ἑρπετῶν καὶ ἀμφιβίων εἶνε φυσικὸν ν' ἀποκτήσῃ βαθμηδὸν διὰ τῆς προσαρμογῆς τούτων ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς ὑπάρξεώς του ἀντοχὴν κατὰ τὴν εἰς τὸ σῶμα τῶν ζώων αὐτῶν ἀπαντώντων δηλητηρίων.

Ἀνάλογόν τι παρατηροῦμεν εἰς τοὺς κονίκλους, οἵτινες δύνανται νὰ τραφῶσι μὲ φύλλα μανδραγόρα καὶ ἄλλων δηλητηριωδῶν φυτῶν, χωρὶς οὐδεμίαν νὰ πάθωσι βλάβην. Ὅτι λοιπὸν οἱ διῶκται τῶν ἐντόμων εἶνε σχετικῶς ἀνθεκτικοὶ κατὰ τῶν δηλητηρίων τῶν κανθάρων καὶ ὄφεων εἶνε εὐνόητον, ὡσαύτως δ' εὐκόλως κατανοεῖται ἡ ἀναισθησία τῶν χορτοφάγων κατά τινων φυτικῶν δηλητηρίων. Κατὰ τοῦ δηλητηρίου τῶν κανθάρων εἶνε ὡς ἐκ τούτου ἀναίσθητοι καὶ οἱ βάτραχοι καὶ αἱ ὄρνιθες.

Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν ἀκανθόχοιρον ἐκτείνεται πολὺ πλειότερον ἔτι ἡ πρὸς τὰ δηλητήρια ἀντοχὴ ῥθάνουσα καὶ μέχρι τοῦ ἰσχυροτάτου τῶν ὀργανικῶν δηλητηρίων, τοῦ ὑδροκυανίου ἢ πρωσσικοῦ ὀξέος καὶ τῶν ἑνώσεων αὐτοῦ.

ΦΙΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἀγαπητέ μου,

Μοῦ γράφεις πῶς οἱ κυρίες τῶν Ἀθηνῶν, μολονότι νόστιμα ντύνονται καὶ πολλὲς εἶνε κομψότατες, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τίποτε ξεχωριστὸν ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη, κ' εἶνε σχεδὸν σὰν κοῦκλες τῆς ἴδιας πάστας μὲ τὴν ἴδια φορεσιὰ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο στὴν ἴδιαν ὥραν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν τεχνίτη καμωμένες. Καὶ νομίζεις πῶς μπορεῖ κανεὶς ν' ἀκολουθῇ τὸ δρόμο τοῦ συρμοῦ χωρὶς νὰ χάνῃ μαζὶ καὶ τὸ δικό του δρόμο· καὶ λὲς πῶς οἱ γυναῖκες θὰ κέρδιζαν ἂν κύτταζαν ὄχι νὰ ντύνουνται στὰ τυφλὰ κατὰ τὰ παρισινὰ φιγουρίνια, μά, πρῶτο κι ἀπ' ὅλα, νὰ συμβιβάζουν ἡ καθεμιὰ τὴ μόδα μὲ τὴ φυσική της τὴν κατασκευή, χρῶμα, κορμί, ἀνάστημα, θρέψιμο, ἀδυναμία, χαρίσματα, ἐλαττώματα κτλ.κτλ. Καλὰ εἶν' αὐτὰ καὶ ἅγια· μὰ πιστεύω πῶς εἶνε ἀκατόρθωτα ὄχι μόνο στὴν πρωτεύουσά μας, ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε ἄλλο μέρος ἀπὸ τὰ λεγόμενα πολιτισμένα. Προχτὲς ἴσα ἴσα διάβαζα στὴν παρισινὴν «Ἐφημερίδα τῶν Συζητήσεων» τὸ ἄρθρο τοῦ εἰδικοῦ χρονογράφου τῶν συρμῶν· καὶ εἶδα κ' ἐκεῖ τὸ ἴδιο τὸ παράπονο: πῶς δὲν ταιριάζουν οἱ γυναῖκες τὴν ἀνάγκην τῆς μόδας μὲ τὸν ξεχωριστὸν ἀέρα τῆς καθεμιᾶς· ἔξαφνα βάζουν χρώματα ποῦ δὲ στέκουνε στὸ πρόσωπό τους καὶ φορτώνονται συγυρίσματα ποῦ κάνουν ἄλλες νὰ εἶνε ζωγραφιὲς κι ἄλλες νὰ εἶνε καρικατοῦρες. Καὶ ὅταν τέτοια λέγονται γιὰ τὲς παρισιάνες, ποῦ ζοῦνε στὴν πηγὴ τῆς μόδας καὶ κρίνονται βασίλισσες τοῦ γούστου, πῶς ἔχεις τέτοιες ἀπαιτήσεις ἀπὸ τὲς Ἀθηναῖες μας! Ἀλλὰ δὲ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀλλοιώτικα· θαρρῶ πῶς δύσκολα συμβιβάζεται τ ε λ ε υ τ α ῖ ο ς σ υ ρ μ ὸ ς καὶ προσωπικὸ γοῦστο, μόδα κ ἐλευθερία. Γιατί καὶ τ' εἶνε ἡ μόδα; Κάτι σὰν ἔκθετο ποῦ τὸ περιμαζεύεις, χωρὶς νὰ ξέρῃς ποιὸς τὸ γέννησε· κάτι ποῦ δὲ ζῇ περισσότερο ἀπὸ ἕνα ἢ δυὸ χρόνια, ποῦ σώνεται σήμερα σὰ μυρουδιὰ ποῦ χτὲς εἶχες ρίξει στὸ μαντίλι σου· κάτι ποῦ σὰν περάσῃ περνάει τόσο κ' ἡ χάρη του, ὥστε νὰ τὸ θυμᾶσαι καὶ νὰ γελᾷς ἢ νὰ ντρέπεσαι, γιὰ λογαριασμό του καὶ γιὰ λογαριασμό σου. Κάτι χωρὶς νοῦν καὶ χωρὶς καρδιὰ ποῦ σὲ κάνει κ' ἐσέναν ἄβουλο καὶ ἀναίσθητο· κάτι δουλικὸ ποῦ σοῦ δένει τὰ χέρια, καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃς, γίνεσαι σκλάβος τοῦ σκλάβου σου· καθὼς ἔγινεν ὁ ἅγιος τοῦ Συναξαριοῦ, γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, δοῦλος ἑνὸς ἀχρείου σακάτη ποῦ τὸν ἤβρε παραπεταμένο στὸ δρόμο καὶ τὸν πῆρε στὸ κελλί του καὶ τὸν ἔθρεψε καὶ τὸν ἔντυσε καὶ τὸν καθάρισε καὶ ὑπόμενε τὰ βρισίδια του καὶ τοὺς δαρμοὺς του. Ἡ μόδα εἶνε ἡ ψευτιὰ ποῦ παρουσιάζεται μὲ τὴ δύναμη τῆς ἀλήθειας, ὅπως τοῦ μύθου ὁ ὄνος ὁ «δορὰν λέοντος περιβληθεὶς» εἶνε ἡ ἀσχημία ποῦ μιὰ στιγμὴ σὲ ξιπάζει μὲ τὸ μαγικὸ ραβδὶ τῆς ὠμορφιᾶς. Δὲν εἶνε μόνο τῶν γυναικῶν ἀρχόντισσα ἡ μόδα· εἶνε τοῦ κόσμου ἀρρώστια· δὲν περιορίζεται μόνο στὴ φορεσιά· καὶ σ' ἄλλ' ἀνακατώνεται πολλά. Ὅπου δὲν ἔχουμε δικές μας γνῶμες κι ἀγάπες δικές μας (καὶ μὲ τὸ δ ι κ έ ς μ α ς δὲ θέλω νὰ εἰπῶ πράματα βγαλμένα μὲ τὸ ἔτσι θέλω ἀπὸ τὸ κεφάλι μας μόνο γιὰ νὰ φαινόμαστε πῶς εἴμαστε πρωτότυποι καὶ πῶς δὲ μοιάζουμε τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ πράματα ποῦ τὰ νιώθουμε καλὰ καλὰ καὶ τὰ πιστεύουμε σωστὰ σωστά)· ὅπου δὲν ἔχουμε γνῶμες κι ἀγάπες δικές μας, ἐκεῖ δὲ ντυνόμαστε μόνο, μὰ καὶ συλλογιζόμαστε καὶ μιλοῦμε καὶ γράφουμε καὶ ζοῦμε, ὄχι μὲ τὸ λόγο, ἀλλὰ μὲ τὴ μόδα.

Ο ΦΙΛΟΣ ΣΟΥ.

ΑΝΑ ΤΟ ΑΣΤΥ

Ἡ νὺξ τῆς παρελθούσης Πέμπτης διῆλθεν ἀγωνιώδης διὰ πολλοὺς δεισιδαίμονας ἀθηναίους. Ὁ ἴδιος φόβος ὑπῆρχε καὶ διὰ τὴν ἡμέραν· ἀλλὰ τῆς νυκτὸς τὸ σκότος τὸν ἐξάπτει, τὸν ὑπενθυμίζει περισσότερον. Ὑπῆρχε θρύλλος ὅτι αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεὺς θὰ κατεστρέφοντο ὑπὸ σεισμοῦ. Τοῦτο τοὐλάχιστον ἐπροφήτευσε πρό τινων ἡμερῶν γραῖά τις μυστηριώδης, συνοδεύσασα τὴν προφητείαν καὶ διὰ θαύματος. Ἀκούσατε πῶς συνέβη τὸ πρᾶγμα. Εἰς τὴν ἁμαξοστοιχίαν τοῦ Σιδηροδρόμου—ποίου δὲν ἠξεύρω καλὰ—εἰσῆλθε ἕνα πρωὶ γραῖά τις πτωχή, τὴν ὁποίαν ὅμως ὁ ὑπάλληλος ἐξέβαλεν, διότι οὔτε εἰσιτήριον εἶχε, οὔτε χρήματα νὰ γοράσῃ. Ἀλλὰ μετὰ τοῦτο ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ξεκινήσῃ ὁ Σιδηρόδρομος. Ἔβαλαν καὶ δευτέραν μηχανή, ἔδωκαν ὅλην τὴν δύναμιν εἰς τὸν ἀτμόν. — Τίποτε. Ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ ἐμβάσουν πάλιν τὴν γραῖαν, τὴν ἔξωσιν τῆς ὁποίας πολλοὶ ὑπεδείκνυον ὡς τὴν αἰτίαν τοῦ παραδόξου φαινομένου καὶ τότε μόνον ὁ σιδηρόδρομος ἔφυγε σὰν πουλί. Καθ' ὁδὸν ἡ γραῖα ὡμίλησε πρὸς τοὺς συνταξειδιώτας καί τους εἶπεν ὅτι σεισμὸς θὰ καταστρέψῃ—καὶ ὥρισε τὴν ἡμέραν ἥτις ἦτο ἡ παρελθοῦσα Πέμπτη,—τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἔγεινεν... ἄφαντος. Τὸ θαῦμα αὐτὸ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ ἴσως πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῶν σιδηροδρόμων, καὶ ὅμως πολλοὶ τὸ ἐπίστευσαν ὡς σημερινὸν καὶ εἶπον ὅτι ἡ γραῖα ἐκείνη ἦτο ἡ Παναγία. Διὰ τοῦτο τὴν νύκτα τῆς Πέμπτης δὲν ἐκοιμήθησαν, ἀφ' οὗ μάλιστα ὑπενθύμισε τὴν προφητείαν σεισμὸς ἀρκετὰ ζωηρὸς συμβὰς τὴν ἑνάτην τῆς ἑσπέρας. Νὰ εἴπωμεν ὅτι εὐτυχῶς ἡ πρωΐα ἀπέδειξε τοὺς φόβους τούτους ματαίους;

✣

Τὴν πόλιν μας συνεκίνησεν ἡ εἴδησις τῆς ἐν Σκαραμαγκᾷ φοβερᾶς ἐκρήξεως. Κρότος ἰσχυρός, ἀντηχήσας τὴν ἑνδεκάτην πρωϊνὴν τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς ἐνέπνευσε φοβερὰς ὑπονοίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐβράδυναν νὰ ἀποδειχθοῦν ἀληθεῖς. Αἱ δημόσιαι πυριτιδαποθῆκαι εἶχον ἀνατιναχθῆ εἰς τὸν ἀέρα, μεταβληθεῖσαι εἰς ἐρείπια ὑπὸ τὰ ὁποῖα εὗρον οἰκτρὸν θάνατον δεκαεπτὰ ἄνθρωποι, οἱ δυστυχεῖς ἀξιωματικοὶ μετὰ τῶν στρατιωτῶν, οἱ μεταβάντες ἐκεῖ τὴν πρωΐαν ἐκείνην πρὸς παραλαβὴν πυρίτιδος. Δύο μόνον ἐπέζησαν τοῦ φοβεροῦ δράματος, ἐλεεινοὶ καὶ κατασυντετριμμένοι, ἐκ τῆς καταθέσεως δὲ τούτων περιμένεται νὰ γνωσθῇ ἡ ἱστορία τῆς ἐκρήξεως, περὶ τῆς ὁποίας τινὲς καὶ ἐκφράζουν ὑπονοίας ὅτι δὲν εἰμπορεῖ νὰ εἶνε ὅλως τυχαία. Ἐκτὸς τῶν ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων, ἡ ἔκρηξις στοιχίζει εἰς τὸ Κράτος ὑπὲρ τὰς 800 χιλιάδας δραχμῶν, τὴν ἀξίαν τῶν καταστραφεισῶν ἀποθηκῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς πολεμεφοδίων.

✣

Ἐπιδημία καὶ αὐτοκτονίαι μαθητῶν. Πρό τινων ἡμερῶν εἷς ἔκοψε τὸν λαιμόν του διὰ ξυραφίου ὡς ἀποκλεισθεὶς τῶν ἐξετάσεων· ἄλλος ἠπείλησε ζωηρότατα ὅτι θά το κάμῃ καὶ ἔβαλεν εἰς ἀναστάτωσιν τὸν κόσμον· τελευταῖον δὲ μαθητὴς ἐκ Πειραιῶς, φιλότιμος καὶ ἐπιμελής, κατὰ τὰς ἐφημερίδας, ἐγένετο ἄφαντος ἀφήσας ἐπιστολὴν εἰς τοὺς γονεῖς τους ὅτι ἐπήγαινε αὐτοκτονήσῃ. Ὁ ἄτυχής εἶχεν ἀπορριφθῇ εἰς τὰ μαθηματικά, διότι τάχα σκοτισθεὶς δὲν κατώρθωσε νὰ λύσῃ καὶ τὸ δεύτερον ζήτημα (!) καὶ δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἐπιζήσῃ τοῦ αἴσχους τούτου (;) Ὑπάρχουν πολλοὶ φόβοι ὅτι θὰ ἐξετέλεσε τὴν ἀπόφασίν του, διότι οἱ πρὸς ἀνεύρεσίν του ἀγῶνες τῶν συγγενῶν του ἀπέβησαν μέχρι τοῦδε μάταιοι. Θαυμάζομεν τὸ μυιάγγιστον φιλότιμον τῶν ἑλληνοπαίδων μας τόσον ἀκαίρως καὶ ἀτόπως ἐξεγειρόμενον!

✣

Τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τοῦ κ. Καραπάνου, ἐπλουτίσθη ἐσχάτως διὰ κειμηλίου, κεκτημένου ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα. Ὅλος ὁ κόσμος γινώσκει τὴν ἐν τῷ Λούβρῳ περιώνυμον Ἀφροδίτην τῆς Μήλου. Πανομοιότυπον τοῦ ἀγάλματος τούτου, ἀλλ' ἐν μικρογραφίᾳ κατεσκευασμένον, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ πιθανῶς παρὰ τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου ἢ τινος τῶν μαθητῶν του, ἀνευρέθη ἐπ' ἐσχάτων, εἰς τὴν αὐτὴν νῆσον πιθανῶς, καὶ περιῆλθεν ἐξ ἀγορᾶς εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τοῦ κ. Καραπάνου, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, ἀνήκει ἀπὸ τοῦδε εἰς τὸ ἔθνος. Δυστυχῶς δὲν ἀνευρέθη ὁλόκληρον τὸ ἄγαλμα, ἀλλὰ μόνον ἡ κεφαλή, ἥτις εἶναι πλήρης καὶ ἀρτία μέχρι τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ, ἀπεικονίζει δὲ λαμπρῶς καὶ τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου. Ὁ βλέπων τὸ πολύτιμον τοῦτο ἀπόκτημα τοῦ κ. Καραπάνου νομίζει ὅτι εὑρίσκεται ἐν τῷ Λούβρῳ, θεᾶται δὲ τὴν πάγκαλον τῆς Ἀφροδίτης κεφαλήν, παριστῶσαν τὸ αὐτὸ κάλλος, ἔχουσαν δὲ τὴν αὐτὴν ἔκφρασιν καὶ ἐκφράζουσαν τὴν αὐτὴν ψυχικὴν ἠρεμίαν. Ταῦτα κατὰ τοὺς Καιροὺς.

✣

Ὁ ὑπάλληλος τῆς ἀσφαλιστικῆς ἑταιρίας Ἀδριατικῆς μεταβαίνει εἰς ἔμπορον διὰ νὰ τοῦ ἀναγγείλῃ ὅτι ἡ ἀσφάλεια τοῦ καταστήματός του ἔληξε καὶ ἂν θέλῃ νὰ τὴν ἀνανεώσῃ.

— Ὤχ ἀδερφέ! δὲν μ' ἀφίνεις ἥσυχο; πέντε χρόνια τώρα ἔχω τὸ μαγαζί μου σ' ἐσᾶς ἀσφαλισμένο καὶ δὲν κάηκε... Θὰ δοκιμάσω καὶ σ' ἄλλη Ἑταιρία.

✣

Ἱστορικόν.

Εἰς τὰς ἐξετάσεις τῆς Νομικῆς Σχολῆς.

Ὁ Καθηγητής: Τί ἦσαν αἱ Νεαραὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ;

Φοιτητής (μετά τινος συστολῆς). Παλλακίδες, κύριε καθηγητά.

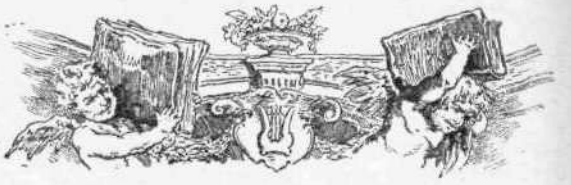

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογικά.

Ἐν Παρισίοις ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τοῦ διὰ κοινοῦ ἐράνου ἀνεγερθέντος μνημείου εἰς τὸν Θεόφραστον Ρενοδό, τὸν πρῶτον Γάλλον δημοσιογράφον, ἱδρυτὴν τῆς ἐφημερίδος La Gazette, καὶ τῶν πρώτων καθιδρυμάτων τῆς κατ' οἶκον δωρεὰν περιθάλψεως τῶν πτωχῶν. Τὸ μνημεῖον, ἔργον τοῦ περιφήμου γλύπτου Βουσσέ, παριστᾷ τὸν Ρενοδὸ καθήμενον πρὸ τραπέζης, καὶ οἱονεὶ ἕτοιμον νὰ γράψῃ κανὲν ἄρθρον. Τὸ ἐκ λευκοῦ λίθου βάθρον, σχεδιασθὲν ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Μίναρ, ἐπὶ μὲν τῆς κυρίας αὐτοῦ ὄψεως φέρει τὸ ἔμβλημα τοῦ Ρενοδό, ἤτοι ἀλέκτορα μὲ ἀναπεπταμένας τὰς πτέρυγας καὶ ἄνωθεν τὴν χρονολογίαν 1506—1653· ἐπὶ τῶν δύο δὲ πλευρῶν δύο ἐπιγραφάς, ὧν ἡ μία ἐν ῥητὸν καὶ ἡ ἄλλη μία ἀγγελία ἐκ τῆς ἐφημερίδος τοῦ Ρενοδό. Κατὰ τὴν λαμπρὰν τελετὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων λόγους ἐξεφώνησαν ὁ πρωθυπουργὸς Δουπουῆ, ὁ Ἰούλιος Κλαρετί, πρόεδρος τῆς ἐπὶ τοῦ μνημείου ἐπιτροπῆς, ὁ Βρουαρδὲλ ἐκ μέρους τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς—ὁ Ρενοδὸ ἦτο ἰατρὸς—καὶ τινες ἄλλοι.

— Ἐν Κετίγνῃ τοῦ Μαυροβουνίου γίνονται προπαρασκευαὶ πρὸς πανηγυρισμὸν τῆς 400στῆς ἐπετηρίδος τῆς ἐκδόσεως τῆς πρώτης Ὀκτωήχου εἰς σλαυϊκὴν γλῶσσαν ἐκ τοῦ σλαυϊκοῦ τυπογραφείου τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου.

— Ὑπὸ τὸν τίτλον Israël chez les nations ὁ Ἀνατὸλ Λεροὰ Μπωλιὲ ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις τόμον πραγματευόμενον περὶ τοῦ συγχρόνου ἀντισημιτισμοῦ καὶ ὑπεραπολογούμενον πειστικώτατα τῶν καταδιωκομένων Ἰουδαίων, τὰ ἐλαττώματα τῶν ὁποίων ἀποδίδει εἰς τὸν ἀπάνθρωπον τούτων διωγμόν.

— Ὑπὸ τοῦ Ἀλφρέδου Φουγιέ, τοῦ γνωστοῦ Γάλλου συγγραφέως τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Σωκράτους ἐξεδόθη νέον σύγγραμμα *Καρτέσιος* ἐπιγραφόμενον, ἐν ᾧ περιέχονται καινοφανεῖς ἰδέαι ἐπὶ τῆς ἱστορίας, καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς καρτεσιανῆς φιλοσοφίας.

— Ὑπὸ τίτλον «La Mouche» ὁ γνωστὸς Γάλλος συγγραφεὺς Πὼλ Μαργκεριὶτ ἐξέδοτο εἰς ἕνα τόμον εἰκοσάδα διηγημάτων, εἰκόνων καὶ σκιαγραφιῶν.

Ἐπιδημιονικά.

Ἡ Φυτολογικὴ ἑταιρία τῆς Γαλλίας συνῆλθεν ἐφέτος ἐν Μονπελλιὲ καὶ ἔκαμε πολλὰς ἐπιστημονικὰς ἐκδρομὰς εἰς τὰ περίχωρα. Κατὰ τὴν ἐπίσημον αὐτῆς συνεδρίασιν ἐγένοντο διάφοροι περίεργοι ἀνακοινώσεις. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὁ κ. Βοννὲ παρουσίασε χειρόγραφα, εὑρεθέντα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς, ἐν οἷς ὑπάρχουν αἱ προσευχαὶ τὰς ὁποίας συνείθιζαν κατὰ τὸν μεσαιῶνα νὰ προφέρουν ὁσάκις ἔδρεπον βατάνας διὰ χρῆσιν ἰατρικήν. Ἡ προσεχὴς συνέλευσις της ἑταιρείας θὰ γίνῃ ἐν Ἐλβετίᾳ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1894.

— Εἰς τὴν Ἰατρικὴν Ἀκαδημίαν τῶν Παρισίων ὁ διάσημος ἰατρὸς Πατσὲρ ἀνεκοίνωσε κατ' αὐτὰς τὴν περὶ τῆς θεραπείας τοῦ καρκίνου ἀνακάλυψίν του. Ὁ Πατσὲρ θεραπεύει τὸν καρκῖνον διὰ λουτρῶν ἀτμοῦ καθαρωτάτου θείου, ἐθεράπευσε δὲ οὕτω ἐσχάτως καὶ δύο γυναῖκας, ἀφ' οὗ εἰς μάτην ὑπέστησαν ἐγχειρήσεις ὑπὸ δύο διασήμων ἰατρῶν τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Βερολίνου.